

<https://helda.helsinki.fi>

Elonkehä, ilmastonmuutos ja sosiaaliturva -tietokooste : Sosiaaliturvakomitean ja strategisen tutkimuksen tietokumppanuus

Hilden, Mikael

Suomen akatemia
2022-04

Hilden , M , Schönach , P , Hirvilammi , T , Huttunen , S , Häikiö , L , Johansson , V , Jäntti , A , Kaljonen , M , Kivimaa , P , Korhonen-Kurki , K , Mietola , R , Mäkipää , R , Nyrhinen , J , Pajari , A-M , Perkiö , J , Pihlanto , A , Rokka , S , Turunen , A , Vainikka , J T & Wilska , T-A
2022 , Elonkehä, ilmastonmuutos ja sosiaaliturva -tietokooste : Sosiaaliturvakomitean ja strategisen tutkimuksen tietokumppanuus . Strateginen tutkimus, Suomen Akatemia , Nro 2/2022 , Suomen akatemia . <

<https://www.aka.fi/globalassets/3-strn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/tietoaineistot/elonkeha-ilmastonmuutos>
>

<http://hdl.handle.net/10138/351973>

cc_by
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

strateginen TUTKIMUS

**Elonkehä,
ilmastonmuutos ja
sosiaaliturva
-tietokooste**

**Sosiaaliturvakomitean ja
strategisen tutkimuksen
tietokumppanuus**

SUOMEN AKATEMIA

Sosiaaliturvauudistus

2022 Helsinki

Disclaimer: Copyright Suomen Akatemia 2022. Kaikki oikeudet pidätetään. Tämä julkaisu sisältää tekijänoikeudella suojattua aineistoa, jonka tekijänoikeudet kuuluvat Suomen Akatemialle tai kolmansille osapuolille. Aineistoa ei saa käyttää kaupallisiin tarkoituksiin. Tietokoosteessa esitetyt tutkimustulokset, niihin perustuvat näkemykset sekä politiikkasuositukset edustavat kirjoittamiseen osallistuneiden strategisen tutkimuksen ohjelmajohtajien ja hankkeiden tutkijoiden näkemyksiä. Siten ne eivät edusta strategisen tutkimuksen neuvoston tai Suomen Akatemian näkemyksiä.

ISBN 978-951-715-933-3

Esipuhe

Hyvät lukijat,

käsissänne on järjestyksessä toinen tietokumppanuus-yhteistyön tuloksena syntynyt tietokooste. Koosteen näkökulma on tuore ja toistaiseksi vähän tutkittu. Se keskittyy riskeihin, joita ilmastonmuutos, biodiversiteetin väheneminen ja luonnonvarojen liikkakäyttö aiheuttavat sosiaaliturvajärjestelmän toimivuudelle ja kestävyydelle.

Valtioneuvoston keväällä 2020 asettama sosiaaliturvakomitea valmistelee Suomen työikäisen väestön sosiaaliturvan rakenteellista ja toiminnallista kokonaisvaltaista sosiaaliturvauudistusta. Komitea perustaa työskentelynsä avoimeen ja rakentavaan keskusteluun, tutkimuspohjaisuuteen sekä yhteistyöhön akateemisen tutkimusmaailman kanssa. Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittamille hankkeille puolestaan on ominaista yhteiskunnallisesti merkittäviin tutkimuskysymyksiin paneutuminen ja tiedon käyttöä edistävä vuorovaikutustyö. Yhdessä sosiaaliturvakomitea ja STN:n rahoittamat tutkimushankkeet kehittävät ja testaavat strategisen tutkimuksen tietokumppanuus-toimintamallia.

Tietokumppanuudella vahvistetaan yhteistyötä sekä vuoropuhelua tutkimuksen ja päätöksenteon välillä. Mallissa tiedon käyttäjät ja tutkijat määrittävät yhdessä, millaisia kysymyksiä halutaan tarkastella, millaisia toimintatapoja sovelletaan ja miten koottu tieto julkaistaan. Tietokoosteet pohjautuvat olemassa oleviin, jo julkaistuihin tai julkaisemista odottaviin tutkimustuloksiin.

Tarkoituksena on julkaista kaikkiaan neljän tietokoosteen sarja strategisen tutkimuksen hankkeiden ja sosiaaliturvakomitean yhteistyönä. Tässä koosteessa STN:n rahoittamien hankkeiden tutkijat ja ohjelmajohtajat analysoivat ekologisesti kestävästä hyvinvointivaltion rakentamiseen vaadittavaa kestävyysmurrosta ja sosiaaliturvan roolia murrokseen sopeutumisessa. Ensimmäinen, [syksyllä 2021 julkaistu tietokooste pureutui väestörakenteen muutosten ja sosiaaliturvan välisiin kytköksiin](#)¹. Kaksi myöhemmin julkaistavaa koostetta käsittelevät sosiaaliturvan ja hyvinvointiyhteiskunnan toimintaympäristön muutoksia teknologian kehityksen sekä instituutioiden ja politiikan näkökulmista.

Toivomme, että tämä julkaisu ja muut tietokoosteet ovat laajasti hyödyksi suomalaisen sosiaaliturvaympäristön muutoksista kiinnostuneille lukijoille.

Päivi Tikka johtaja, strategisen tutkimuksen vastuualue, Suomen Akatemia

Pasi Moisio sosiaaliturvakomitean puheenjohtaja, tutkimusprofessori, THL

¹ Tietokooste Suomen väestörakenne ja sosiaaliturva (2021): <https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/tietoaineistot/vaestorakenne-tietokooste.pdf>

Tiivistelmä

Ilmastonmuutos, biodiversiteetin väheneminen ja luonnonvarojen liikakäyttö johtavat ihmiskunnan hyvinvointia uhkaavaan kestävyyskriisiin, johon nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei ole varautunut. Ekologisesti kestävä hyvinvointivaltion saavuttaminen ei onnistu nykyisellä kulutus- ja tuotantorakenteella, vaan tarvitaan koko yhteiskuntaa läpäisevä kestävyysmurros, joka vähentää radikaalisti riippuvuutta fossiilisista energialähteistä, vahvistaa kierrätykseen perustuvaa taloutta ja turvaa luonnon monimuotoisuuden säilymisen. Kestävyysmurroksen hyväksyttävyyden yksi edellytys on reilu siirtymä. Kestävyysmurros saattaa voimistaa eriarvoisuutta, jolle oteta käyttöön keinoja, jotka vähentävät yksilöiden taloudellista haavoittuvuutta muutoksissa ja vahvistavat kykyä omaksua uusia kestävyysmurroksen tavoitteiden mukaisia ratkaisuja. Sosiaaliturvaa tarvitaan hillitsemään ympäristötoimien mahdollisia eriarvoistavia seurauksia. Sosiaaliturvalla voi kuitenkin reaktiivisen jälkihoidon lisäksi olla rooli muutostilanteiden ennakkoinnissa ja niihin varautumisessa. Hyvin suunnitellut ja toteutetut sosiaaliturvan palvelut voivat vahvistaa väestön valmiuksia vastata kestävyysmurroksen haasteisiin, joihin liittyy fossiilisen energian hinnan nousu sekä sellaisten hyödykkeiden kallistuminen, joiden tuotannossa korostuu uusiutumattomien luonnonvarojen käyttö.

Sisällys

Esipuhe.....	4
Tiivistelmä.....	5
Taustaa	8
1. Kestävyysskriisi ja hyvinvointivaltion toimintaympäristö	11
1.1. Keskeisiä käsitteitä	14
2. Kestävyysskriisi ja kestävyysmurros	17
2.1. Kestämättömät tilanteet kehittyvät ja ilmenevät eri tavoin eri aloilla	17
2.2. Ilmastonmuutos ja uudet sosiaaliset riskit	18
2.3. Luonnon monimuotoisuus ja toimet sen turvaamiseksi.....	20
2.4. Luonnonvarojen käyttö ja kiertotalous	21
2.5. Kulutuskäyttäytymisen muutokset.....	21
3. Kestävyyssmurros ja oikeudenmukainen siirtymä.....	23
3.1. Muutokset eivät välttämättä ole oikeudenmukaisia	23
3.2. Oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuudet kestävyysmurroksessa	25
3.2.1. Jako-oikeudenmukaisuus	25
3.2.2. Menettelyllinen oikeudenmukaisuus	26
3.2.3. Tunnustava oikeudenmukaisuus.....	26
3.3. Sosiaaliturvan rooli kestävyysmurroksen seurausten hallinnassa.....	27
3.3.1. Ilmastonmuutoksen kolminkertainen epäoikeudenmukaisuus	27
3.3.2. Yksilöiden kyky selviytyä muutoksista	29
3.4. Kestävyyssmurros haastaa taloudellisia rakenteita	30
4. Kestävyyssmurroksen eteneminen ja sen mahdollistaminen	32
4.1. Työn muuttuminen ja kestävyysmurros	33
4.2. Osallisuus ja vaikuttaminen kestävyysmurroksessa	36
4.3. Asuminen	38
4.4. Yksityinen kuluttaminen, kulutuksen digitalisaatio ja kiertotalous	41
4.5. Ruokajärjestelmän muutokset ja ruokaturva	43
4.5.1. Ruuantuotanto ja sen ohjaus	43
4.5.2. Ravitseminen.....	44
4.5.3. Julkiset ruokapalvelut.....	45
4.5.4. Uudet ohjauskeinot	46

4.6.	Sopeutuminen ilmastonmuutokseen	47
4.7.	Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen	47
5.	Synteesi ja pohdinta	50
5.1.	Kestävä hyvinvointi: mahdollisuudet ja karikot	50
5.2.	Tutkimustarpeet.....	51
6.	Kirjallisuusviitteet	54

Taustaa

Tämän strategisen tutkimuksen ohjelmajohtajien ja tutkijoiden sosiaaliturvakomitealle laatiman elonkehään, ilmastonmuutokseen ja sosiaaliturvaan keskittyvän tietokoosteen tarkoituksena on hahmottaa niitä yhtymäkohtia, joissa kestävyiden yhteenkietoutuneet osa-alueet (ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen), ilmastotoimet ja elonkehän turvaaminen kohtaavat hyvinvointivaltion tehtävät. Samalla pohditaan sitä, minkälaisia mahdollisuuksia ja edellytyksiä hyvinvointivaltion rakenteet voivat tarjota kestävyismurroksen toteutumiselle oikeudenmukaisesti ja reilusti.

Tietokooste koostuu viidestä pääluvusta. Niitä edeltävä taustoittava osio kuvaa tämän tietokoosteen taustaa sekä tietokumppanuusyhteistyötä sekä esittelee koosteen laatimiseen osallistuneet ohjelmajohtajat ja tutkijat.

Luku yksi taustoittaa kestävyyskriisiä ja hyvinvointivaltion toimintaympäristöä. Luvussa kaksi kuvataan kestävyyskriisiä ja kestävyismurrosta.

Luvussa kolme kestävyismurrosta tarkastellaan oikeudenmukaisuuden näkökulmista.

Luku neljä käsittelee kestävyismurroksen etenemistä ja sen mahdollistamista. Luku viisi vetää tietokoosteen tarkastelut yhteen ja siinä pohditaan kestävä hyvinvoinnin mahdollisuuksia ja karikoita.

Luku kuusi sisältää tietokoosteessa käytetyt kirjallisuuslähteet.

Tietokoosteen kirjoittajat ja hankkeet

Elonkehä, ilmastonmuutos ja sosiaaliturva -tietokooste on laajan asiantuntija- ja toimijajoukon yhteinen tuotos. Tietokoosteen ovat toimittaneet ohjelmajohtajat Mikael Hildén (Ilmastoneutraali ja resurssiniukka Suomi, PIHI) ja Paula Schönach (Ihminen ja ilmastonmuutos, CLIMATE). Lisäksi ohjelmajohtaja Kaisa Korhonen-Kurki on osallistunut tietokoosteen kirjoittamiseen. Muut ohjelmajohtajat (ks. lista alla) ovat osallistuneet tietokumppanuuteen saattamalla tietokoosteen teemaan sopivaa tutkimusta tekevät hankkeet ja tutkijat mukaan yhteistyöhön. He ovat lisäksi kommentoineet tietokoosteen eri versioita.

Tietokoosteen laatimiseen osallistuneet kirjoittajat (ks. lista alla) ovat pääosin strategisen tutkimuksen hankkeissa työskenteleviä tutkijoita. Tietokoosteen tekstejä on kirjoittanut ohjelmajohtajien lisäksi 18 tutkijaa 10 eri hankkeesta.

Sosiaaliturvakomitea ja sosiaaliturvakomitean tutkimus- ja arviointijaosto ovat kommentoineet tietokoostetta tietokumppanuus-toimintamallin mukaisesti.

Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen vastualueen johtava tiedeasiantuntija Milja Saari on koordinoinut tietokoosteen laatimista ja suunnittelija Helen Metsä taitamista ja julkaisemista.

Strategisen tutkimuksen ohjelmien ohjelmajohtajat

Ohjelmajohtajat aakkosjärjestyksessä

Juha Hiedanpää, Luonnonvarakeskus, juha.hiedanpaa@luke.fi, Elonkirjon köyhtymisen ympäristölliset ja yhteiskunnalliset yhteydet (BIOD) -ohjelma, 2021–2027

Mikael Hildén, Suomen ympäristökeskus, mikael.hilden@syke.fi, Ilmastoneutraali ja resurssiniukka Suomi (PIHI) -ohjelma, 2015–2021

Helena Kahiluoto, LUT-yliopisto, helena.kahiluoto@lut.fi, ja **Marjukka Lamminen**, Helsingin yliopisto, marjukka.lamminen@helsinki.fi, Kohti kestäväää, terveellistä ja ilmastoneutraalia ruokajärjestelmää (FOOD) -ohjelma, 2019–2025 ja Julkisen vallan muuttuva rooli ja yhteiskunnan ohjaamisen mahdollisuudet (STEER) -ohjelma, 2019–2025

Kaisa Korhonen-Kurki, Suomen ympäristökeskus, kaisa.korhonen@syke.fi, Muuttuvat hallinnan tavat ja aktiivinen kansalaisuus (CITIZEN) -ohjelma, 2017–2021 ja Sopeutuminen kestävän kasvun edellytyksenä (ADAPT) -ohjelma, 2018–2023

Susan Kuivalainen, Eläketurvakeskus, susan.kuivalainen@etk.fi, Väestörakenteen muutokset – syyt, seuraukset ja ratkaisut (DEMOGRAPHY) -ohjelma, 2021–2027

Marjo Kurki, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö ITLA, marjo.kurki@itla.fi, Pandemiat yhteiskunnallisena haasteena (PANDEMICS) -ohjelma, 2021–2024

Minna Lammi, Anglia Ruskin University (UK), minna.lammi@aru.ac.uk, Kulttuuri teknologisoituvassa yhteiskunnassa (CULT) -ohjelma, 2019–2025

Anne-Christine Ritschkoff, Teknologian tutkimuskeskus VTT Oy, anne-christine.ritschkoff@vtt.fi, Kestävän kasvun avaimet (GROWTH) -ohjelma, 2018–2023

Asta Salmi, Vaasan yliopisto, asta.salmi@uwasa.fi, Innovatiiviset materiaalit ja palvelut resurssiviisauden ja kestävän kehityksen edistäjinä (IMPRES) -ohjelma 2019–2025

Paula Schönach, Aalto-yliopisto, paula.schonach@aalto.fi, Ilmastonmuutos ja ihmisen (CLIMATE) -ohjelma, 2020–2026

Jarmo Viteli, Tampereen yliopisto, jarmo.viteli@tuni.fi, Tiedon lukutaito ja tietoon perustuva päätöksenteko (LITERACY) -ohjelma, 2020–2026

Tutkijat ja hankkeet

[Kohti eko-hyvinvointivaltiota: Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden orkestrointi \(ORSI\)](#)

Liisa Häikiö, Tampereen yliopisto, liisa.haikio@tuni.fi

Tuuli Hirvilammi, Tampereen yliopisto, tuuli.hirvilammi@tuni.fi

Mikko Jalas, Aalto-yliopisto, mikko.jalas@aalto.fi

Anni Jäntti, Tampereen yliopisto, anni.jantti@tuni.fi

Johanna Perkiö, Tampereen yliopisto, johanna.perkio@tuni.fi

[Reilu ruokamurros: Eriarvoisuuksien tunnistaminen ja ratkaiseminen matkalla kestävään, terveelliseen ja ilmastoneutraaliin ruokajärjestelmään \(JUST-FOOD\)](#)

Minna Kaljonen, Suomen ympäristökeskus SYKE, minna.kaljonen@syke.fi

Suvi Huttunen, Suomen ympäristökeskus SYKE, suvi.huttunen@syke.fi

Anni Turunen, Suomen ympäristökeskus SYKE, anna.turunen@syke.fi

[Ei hukata ketään murrokseen. Kansalaiset, legitimizeetti ja Suomen muutos hiilineutraaliksi hyvinvointivaltioiksi \(2035Legitimacy\)](#)

Vilja Johansson, Itä-Suomen yliopisto, vilja.johansson@uef.fi

Suvi Huttunen, Suomen ympäristökeskus SYKE, suvi.huttunen@syke.fi

Anni Turunen, Suomen ympäristökeskus SYKE, anna.turunen@syke.fi

[Smart Energy -teknologiamurros - mahdollisuuksien hyödyntäminen Suomen kestävässä kasvussa toisella vuosisadalla \(SET\)](#)

Paula Kivimaa, Suomen ympäristökeskus SYKE, paula.kivimaa@syke.fi

[Kaikki nuoret haluavat määrätä elämästään \(ALL-YOUTH\)](#)

Reetta Mietola, Helsingin yliopisto, reetta.mietola@helsinki.fi

[Uudet maatalous- ja metsämaan viljely- ja hoitomenetelmät - avain kestävään biotalouteen ja ilmastomuutoksen hillintään \(SOMPA\)](#)

Raisa Mäkipää, Luonnonvarakeskus LUKE, raisa.makipaa@luke.fi

[Digitaalisiksi kuluttajiksi oppimassa: Kuinka parantaa nuorten taloustaitoja teknologisoituvassa kulutusyhteiskunnassa? \(DigiConsumers\)](#)

Terhi-Anna Wilska, Jyväskylän yliopisto, terhi-anna.wilska@jyu.fi

Jussi Nyrhinen, Jyväskylän yliopisto, jussi.nyrhinen@jyu.fi

[Palkokasveilla kohti kestäväää ruokajärjestelmää ja terveyttä \(Leg4Life\)](#)

Anne-Maria Pajari, Helsingin yliopisto, anne-maria.pajari@helsinki.fi

[Uusia proteiiniähteitä ruokaturvan ja ympäristön hyväksi \(ScenoProt\)](#)

Anne Pihlanto, Luonnonvarakeskus LUKE, anne.pihlanto@luke.fi

Susanna Rokka, Luonnonvarakeskus LUKE, susanna.rokka@luke.fi

[Kohti hiilivapaita koteja: Asukaskeskeiset ratkaisut lähiöiden ja maaseudun ilmastoviisaaseen asumiseen \(Decarbon-Home\)](#)

Joni Vainikka, Helsingin yliopisto, joni.vainikka@helsinki.fi

1. Kestävyysskriisi ja hyvinvointivaltion toimintaympäristö

Sosiaaliturva ja kestävä kehitys liittyvät kiinteästi toisiinsa. Ilmastonmuutos ja elonkehän muutokset ovat uudenlaisia ekososiaalisia riskejä, joihin nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei ole varautunut vastaamaan. Köyhyyden, sairauksien ja työttömyyden kaltaisten perinteisten sosiaalisten riskien sijaan ilmastonmuutos ja luontokato koskettavat kaikkien ihmisten hyvinvoinnin edellytyksiä. Ekososiaaliset riskit kohdistuvat väestöön uudella tavalla, mikä haastaa perinteisen syyperusteisen sosiaaliturvan ideaa. YK:n kestävä kehityksen tavoitteet² ohjaavat kaikkia yhteiskuntia elämän perustana olevan elonkehän ja kansalaisten ihmisarvoisen elämän ylläpitämiseen.

Rajallisen maapallon ekologiset reunaehdot asettavat puitteet talous- ja sosiaalipoliittisille valinnoille, mukaan lukien hyvinvointivaltion tulevaisuutta ohjaaville ratkaisuille (Rockström ym. 2009). Sosiaaliturvakomitea on tunnistanut elonkehän turvaamisen, ilmastonmuutoksen torjumisen sekä sopeutumisen ilmastonmuutokseen ja sen seurauksiin Suomen sosiaaliturvaan vaikuttavina tekijöinä. Muutokset vaikuttavat nykyisen hyvinvointivaltion toimintaympäristöön ja voivat haastaa keinot sen toteuttamiseksi. Kestävä kehityksen edellyttämien muutosten toteuttamista kutsumme jatkossa **kestävyyssmurrokseksi**. Kestävyysmurrosta käytetään yleiskäsitteenä, joka kattaa ne systeemiset muutokset, jotka yhteiskuntien on toteutettava ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, resurssitehokkuuden saavuttamiseksi, elonkehän ja luonnon monimuotoisuuden tulevaisuuden turvaamiseksi ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi.

Parhaimmillaan sosiaaliturva luo edellytyksiä kestävyysmurroksen edistämiseksi eri palveluiden ja tukimuotojen avulla. Sosiaaliturva voi kuitenkin tietyissä tilanteissa myös jarruttaa kestävyysmurrosta ylläpitämällä ei-toivottuja rakenteita, jotka suhteettomasti kuormittavat ympäristöä tai kuluttavat luonnonvaroja (Allison & Horremans 2005; Lampert 2019; Hirvilampi 2020). Kokonaisuudessaan kestävyysmurroksen ja sosiaalipoliittikan välisten yhteyksien käsittely on suomalaisessa sosiaalipoliittisessa keskustelussa ollut toistaiseksi riittämätöntä.

Tietokoosteen tavoitteena on kartoittaa niitä yhtymäkohtia, joissa kestävyiden yhteenkietoutuneet osa-alueet (ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen), ilmastotoimet ja elonkehän turvaaminen kohtaavat hyvinvointivaltion tehtävät. Samalla pohditaan sitä, minkälaisia mahdollisuuksia ja edellytyksiä hyvinvointivaltion rakenteet voivat tarjota kestävyysmurroksen toteutumiselle oikeudenmukaisesti ja reilusti. Kestävyysmurroksen toteuttamisen keinot voivat tarjota myös uusia mahdollisuuksia toteuttaa tai edistää sosiaaliturvaa, esim. oikeuksien reilun jakamisen kautta hiilikanustimissa tai päästökaupan avulla.

YK:n kestävä kehityksen 17 tavoitteista³ osa, kuten tasa-arvon edistäminen ja köyhyyden vähentäminen, on sosiaaliturvan ytimessä, kun taas osaa ei ole perinte-

² YK:n kestävä kehityksen tavoitteet, Sustainable development goals (SDG), <https://sdgs.un.org/goals>

³ SDG, <https://sdgs.un.org/goals>

sesti käsitelty sosiaaliturvaan liittyvinä asioina. Jälkimmäisiin kuuluvat mm. toimet ilmastomuutoksen hillitsemiseksi tai ilmastomuutokseen sopeutumiseksi (SDG tavoite 13), elonkehän turvaaminen maalla ja vesissä (tavoitteet 14 ja 15) sekä näihin liittyvät energiaturvallisuus (tavoite 7), vastuullinen kuluttaminen (tavoite 12) ja ruokaturva (tavoite 2).

Suomen ja globaalin elonkehän turvaaminen, ilmastomuutoksen torjuminen sekä sopeutuminen ilmastomuutokseen ja sen seurauksiin (vrt. IPCC WGI 2021; WGII 2022) ovat hyvinvointivaltion tulevaisuuden kannalta keskeisiä. Haasteena on, että yksikään kehittynyt hyvinvointivaltio ei ole vielä saavuttanut ekologisen kestävyys tason, kun otetaan huomioon myös kulutuksen vaikutukset valtion rajojen ulkopuolella (esim. Fanning ym. 2022). Globaalit hiilibudjetit, jotka ovat arvioita siitä kasvihuonekaasumäärästä, jonka ihmiskunta voi päästää ilmakehään ja silti pysyä Pariisin ilmastopöytäkirjan 1.5–2 C° tavoitteissa, eivät ole saavutettavissa nykyisillä kulutus- ja tuotantorakenteilla. Murros on siten välttämätön. **Mikäli kestävyysmurroksessa ei onnistuta, seurauksena on nykyisten hyvinvointivaltioiden perustan murene minen.**

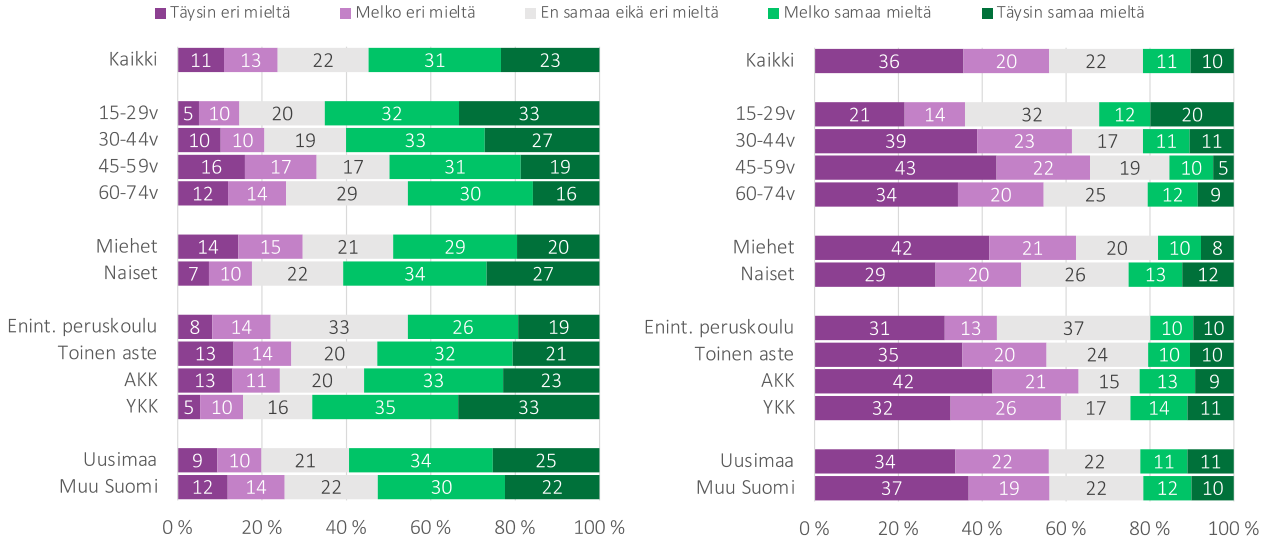
Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin on nähty tarjoavan hyvät lähtökohdat kestävyysmurroksen toteuttamiselle (Dryzek ym. 2003) ja Pohjoismaissa myös yleinen mielipide on kestävyystoimille myönteinen (Fritz & Koch 2019; Otto & Gugushvili 2020). Tuoreen Kansalaispulssi-kyselyn mukaan Suomessa noin puolet kansalaisista on täysin tai melko samaa mieltä väittämän ”Vihreät valinnat eivät ole kaikille taloudellisesti yhtä helppoja. Sosiaaliturvan tulisi kannustaa vihreisiin valintoihin” kanssa.⁴ Toisaalta suomalaisten kulutusperusteiset hiilijalanjäljet ovat vielä kaukana 1,5 asteen hiilibudjetin edellyttämistä rajoista (Akenji ym. 2021), eikä muutos ole henkilökohtaisella tasolla yksinkertainen. Edellä esitetyn Kansalaispulssin kyselyn mukaan vain noin viidennes on täysin tai melko samaa mieltä siitä, että ”työttömällä työnhakijalla tulisi olla oikeus kieltäytyä työstä, joka tuottaa huomattavan paljon hiilidioksidipäästöjä” (Kuva 1).

⁴ Kansalaispulssi <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/kansalaispulssi> (24.2. 2022, Vaihtuva teema: 32. SOTU-uudistus), dia 34.

SOTU-uudistus

Vihreät valinnat eivät ole kaikille taloudellisesti yhtä helppoja. Sosiaaliturvan tulisi kannustaa vihreisiin valintoihin.

Työttömällä työnhakijalla tulisi olla oikeus kieltäytyä työstä, joka tuottaa huomattavan paljon hiilidioksidipäästöjä.

SOTU-UUDISTUS

Kuva 1. Kansalaisten näkemyksiä sosiaaliturvaan ja vihreään siirtymään liittyen (Kansalaispulssi 24.2.2022, dia).

Jokaiseen kestävyysmurroksen edellyttämään muutokseen liittyy kysymyksiä seurausten oikeudenmukaisesta jakautumisesta (Kivimaa ym. 2021). **Ympäristökäytävyyden kannalta välttämättömien muutosten aktiivisessa toteuttamisessa nouseekin kysymyksiä oikeudenmukaisen siirtymän toteuttamisen edellytyksistä:** Ketkä hyötyvät ja ketkä menettävät, kun luovutaan esimerkiksi fossiilisesta energiasta ja siirrytään muihin energiantuotantomuotoihin, säännellään luonnonvarojen käyttöä tai asetetaan vaatimuksia kiertotalouden toteuttamiseksi? Miten kestävyysmurros toteutetaan niin, että toisaalta huolehditaan heikoimmassa asemassa olevien tarpeista, ja toisaalta huolehditaan siitä, että murroksen seuraukset eivät kasaudu haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden tai ryhmien kannettaviksi?

Sosiaaliturvalla on kahtalainen rooli kestävyysmurroksessa.

- 1) Sosiaaliturvaa tarvitaan ensinnäkin hillitsemään ympäristötoimien mahdollisia eriarvoistavia seurauksia. Ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillintä ja niihin sopeutuminen aiheuttavat uudenlaisia epäoikeudenmukaisuuksia, joihin sosiaaliturvan tulisi vastata. Sosiaaliturvaa tarvitaan sen varmistamiseksi, ettei kenenkään taakka kasva kohtuuttomaksi eli esimerkiksi energian tai ruoan hinnan nousu eivät lisää köyhyyttä.
- 2) Toisaalta sosiaaliturvalla voidaan reaktiivisen jälkihoidon lisäksi nähdä olevan rooli muutostilanteiden ennakoinnissa ja niihin varautumisessa. Sosiaaliturvan palvelut voivat aktiivisesti luoda valmiuksia vastata kestävyysmurrokseen. Se voi

auttaa kansalaisia sopeutumaan yhteiskunnan ja arjen muutoksiin. Kestävyyssmurros haastaa lisäksi ajattelevaan uudelleen joitakin sosiaalipolitiikan perustavanlaatuisia ydinkysymyksiä, kuten sitä, missä määrin hyvinvoinnin tavoittelu voi jatkossa nojata talouskasvuun ja materiaalisen elintason kasvattamiseen sekä ekologisesti kestävämmän työllisyyden tavoitteluun.

Tämän tietokoosteen tarkastelu keskittyy pääosin Suomen tilanteeseen, mutta eurooppalaiset ja globaalit yhteydet tunnistaen. Tietokoosteessa käydään kestäväysmurroksen ja hyvinvointivaltion suhdetta läpi erityisesti strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittamien hankkeiden tulosten valossa, samalla hyödyntäen muuta tutkimuskirjallisuutta. Työ ei tarkasteltavien kysymysten laajuuden vuoksi pyri kattavuuteen, vaan valottaa eri näkökulmia esimerkkien avulla. Tietokoosteen lopussa on nostettu esiin tunnistettuja tärkeitä jatkotutkimuksen aiheita.

Lue lisää hyvinvointivaltion ohjauskeinojen muutoksesta sekä vaikuttavista ja reiluista keinoista siirtymässä kohti ekohyvinvointivaltiota STN:n rahoittaman ORSI-hankkeen verkkosivuilta:

[Kohti eko-hyvinvointivaltiota: Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden orkestrointi \(ORSI\)](#)

1.1. Keskeisiä käsitteitä

Kestävyysmurrosta tarkastelevassa kirjallisuudessa käytetään useita käsitteitä, jotka ovat läheistä sukua toisilleen, mutta joissa painotetaan hieman eri näkökulmia.

Kestävyysmurros: Käsitettä kestävyysmurros (eng. sustainability transformation) käytetään tutkimuskirjallisuudessa ja politiikka-asiakirjoissa useissa merkityksissä, osittain päällekkäin kestävyysmuutoksen kanssa. Kestävyysmurrokset käsitetään kokonaisvaltaisiksi muutoksiksi – ne läpäisevät kaikki yhteiskunnan sektorit ja edellyttävät muutosta niin arvoissa ja asenteissa, hallinnan rakenteissa, kuin tiedon tuottamisen tavoissa ja päätöksenteossa (O'Brien 2012; Feola 2015). Yleensä ajatellaan, että kestävyysmurroksen toteuttaminen vaatii kolmen ulottuvuuden huomioimista:

1. käytäntöjen ulottuvuus (käyttäytyminen ja tekniset ratkaisut);
2. poliittinen ulottuvuus (järjestelmät ja rakenteet);
3. henkilökohtainen ulottuvuus (uskomukset, arvot, maailmankuvat ja paradigmat) (O'Brien & Sygna 2013). Kestävyysmurroksen mittakaavana voi kuitenkin olla mikä vain kaupunginosan ja globaalien tason välillä.

Kestävyys siirtymä: Kestävyys siirtymällä (eng. transition) tarkoitetaan tutkimuskirjallisuudessa yleensä sosio-tekniistä murrosta, jossa vallitsevat yhteiskunnalliset järjestelmät (esim. energia, liikenne, ruoka, vesi) muuttuvat merkittävästi sekä teknologian ja infrastruktuurin että niihin kietoutuneiden instituutioiden ja käytäntöjen osalta (Köhler et al., 2019). Tämän tutkimusalueen empiiriset tutkimukset ovat usein keskittyneet yhteen sektoriin, mutta huomiota kiinnitetään sektoreiden kytköksiin toistensa kanssa ja sektorit ylittäviin murrokseen (esim. Konrad ym. 2008; Sutherland ym. 2015; Hassink ym. 2018; Kanger ym. 2021).

Kestävyysmurroksia ja kestävyys siirtymiä tarkastelevassa keskustelussa on myös tunnistettavissa yhteisiä piirteitä. Kummatkin lähtevät havainnosta, että ihmiskunta ylittää planetaariset kestävyys rajat ja tähän on saatava muutos. Muutos teollisesta yhteiskunnasta tulevaisuuden kestäväksi yhteiskunnaksi on suuruudeltaan vähintään samaa luokkaa kuin muutos maatalousyhteiskunnasta teolliseksi yhteiskunnaksi. Tarvittavan muutoksen mittakaavaa on verrattu murrokseen keräilijä-metsästäjä-kulttuurista maatalousyhteiskuntaan (Huber ym. 2011).

Vihreä siirtymä: Vihreän siirtymän käsite esiintyy tutkimuskirjallisuutta useammin kattoterminä hallinnossa ja politiikassa. Suomen kestävä kasvun ohjelma (2021), joka valmisteltiin laajasti valtioneuvostossa ja jossa hahmotellaan koronapandemiasta palautumisen suuntia, on yksi laajimmista tulevaisuutta luotaavista toimenpideohjelmista. Ohjelman yksi osa-alue on ”vihreä siirtymä”, joka tukee talouden rakennemuutosta ja hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa. Ohjelmassa puhutaan vihreästä siirtymästä korostaen ympäristön huomioon ottamista ja todetaan, että vihreän siirtymän tulee olla sosiaalisesti oikeudenmukainen.

Oikeudenmukainen (reilu) siirtymä/murros: Oikeudenmukainen tai reilu siirtymä (eng. just transition) viittaa tarpeeseen tunnistaa ja huomioida kestävyysmurroksen ja sitä edistävän ympäristö- ja ilmastopolitiikan epätasaiset tai epäoikeudenmukaiset sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset. Käsite on peräisin Pohjois-Amerikan ammattiliitoista, joissa se on merkinnyt tarvetta suojella työntekijöiden asemaa ja oikeuksia uusien ympäristösäädösten myllertäessä työnkuvaa ja työmarkkinoita (esim. Morena 2018; Stevis & Felli 2020). Viime vuosikymmenen aikana käsite on globalisoitunut ja samalla sitä on sovellettu uusiin asiayhteyksiin.

Nykyään reilulla siirtymällä viitataan usein ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuusvaikutusten tunnistamiseen ja huomioimiseen sekä menettelytapoihin, joiden avulla epäoikeudenmukaisiksi tulkittavia seurauksia voidaan arvioida tai kompensoida.

Suomen ilmastopaneeli on käyttänyt tutkimuskirjallisuudesta nousevaa **oikeudenmukaisuuden kolmijakoa**, joka jakautuu

1. jako-oikeudenmukaisuuteen (hyötyjen ja haittojen jakautuminen sekä niiden kompensointi)
2. tunnustavaan oikeudenmukaisuuteen (haavoittuvammassa asemassa olevien ihmisryhmien tunnistaminen ja erityinen huomiointi)
3. menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen (päätokeksentekoprosessien läpinäkyvyys ja osallistavuus) (Kivimaa ym. 2021).

Tämän lisäksi on tärkeää tarkastella oikeudenmukaisuutta eri skaaloilla paikallisesta globaaliin. Reilulla siirtymällä pyritään yhä useammin turvaamaan kestävyysmurroksen oikeudenmukaisuus työntekijöiden lisäksi myös mm. haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille, eri alueille ja ikäryhmille (esim. Euroopan komission reilun siirtymän mekanismi).

Kestävä hyvinvointi on laveasti määriteltynä sitä, että kaikilla on mahdollisuus hyvään elämään luonnon kantokyvyn rajoissa, nyt ja tulevaisuudessa. Ihmiskeskeisesti ajateltuna kestävä hyvinvointi viittaa ihmisten hyvinvointiin ja hyvinvoinnin sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, mutta kestävä hyvinvoinnin tutkimus laajentaa näkökulmaa myös ihmisten ja luonnon yhteyteen sekä elonkehän hyvinvointiin. Koska ihmisten hyvinvointi on lopulta riippuvaista elonkehästä, ei ihmisten hyvinvoinnin tavoittelun tulisi ylittää ekologisen kestävyuden rajoja. Planetaarinen hyvinvointi viittaa sekä inhimillisen että ei-inhimillisen hyvinvointiin, kokonaisten ekosysteemiprosessien toimintakyvyn turvaamiseen. (Esim. Helne & Hirvilampi 2021; JYU.Wisdom 2021.)

Kuva 2: Kestävyysmurroksen, sosiaaliturvan ja hyvinvoinnin väliset yhteydet.

2. Kestävyysskriisi ja kestävyysmurros

Ilmastonmuutos, biodiversiteetin väheneminen ja luonnonvarojen liikkakäyttö muodostavat kestävyyskriisin, joka uhkaa ihmiskunnan hyvinvointia. Kestävyyskriisin välittömät ja välilliset vaikutukset ilmenevät sekä paikallisesti että globaalien kytkentöjen vuoksi globaalisti.

Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on kestävyysmurroksen onnistumisen yksi ehto.

Ekologisesti kestävä hyvinvointivaltion saavuttaminen ei onnistu nykyisellä kulutus- ja tuotantorakenteella. Kestävyysmurros on välttämätön edellytys hyvinvointivaltion ylläpitämiseksi.

Kestävyyshaasteet kehittyvät eri osa-alueilla eri tavoin, eikä universaaliratkaisuja ole.

Kestävyysmurros vaatii sekä järjestelmätason että yksilötason muutoksia, eivätkä nämä ole toisistaan irrallisia. Järjestelmätason ratkaisut mahdollistavat tai rajaavat yksilötason käyttäytymistä ja toisaalta yksilökohtaiset valinnat voivat edistää järjestelmien kestävyysmurrosta.

2.1. Kestämättömät tilanteet kehittyvät ja ilmenevät eri tavoin eri aloilla

Vaikka on löydetty ratkaisuja, joilla on voitu puuttua merkittäviin ongelmiin, kuten otsonikatoon, sateiden happamoitumiseen ja ilman laadun heikkenemiseen, elonkehän turvaamisen kannalta ei-toivotut ympäristömuutokset etenevät. Tärkeää on tunnistaa ja ymmärtää ne yhteiskunnalliset ilmiöt ja rakenteet, jotka estävät myönteistä kestävyysmurrosta toteutumasta ja jotka ylläpitävät saastumista ja luonnonvarojen liikkakäyttöä aiheuttavaa toimintaa.

Nykykehityksen haitallisina seurauksina ilmakehän kasvihuonekaasupitoisuudet kasvavat, vesistöjen ja maaperän typpi- ja fosforipitoisuudet saavuttavat pilaantumista aiheuttavan tason, metsiä hävitetään ja luonnon monimuotoisuus köyhtyy. Kyse on kasautuvista ympäristövaikutuksista, jotka ennen pitkää saavuttavat hallitsemattoman tason (Biermann & Kim 2020). **Kestävyysmurroksen haasteellisuus on siinä, että osa näistä ilmiöistä ja rakenteista, kuten kaupungistuminen, kilpailutalous, työmarkkinat, luonnon hyötykäytön ja energiankäytön instituutiot ja ympäristölle haitalliset tuet, on myös nykyisen taloudellisen hyvinvoinnin perustana.**

Ilmastonmuutoksen eteneminen nykyisellä uralla johtaa väistämättä laajoihin ongelmiin, jotka muodostavat uhan hyvinvoinnille myös teollistuneissa maissa joko suoraan tai välillisesti globaalien kytkösten kautta. Sama koskee luonnon monimuotoisuuden kohdistuvia paineita. (IPCC WG I 2021; IPCC WG II 2022; IPBES 2019; Rockström ym. 2009)

Toimet, joilla pyritään kääntämään tätä ei-toivottua kehitystä, keskittyvät yhtäältä järjestelmätason muutoksiin (siirtyminen vähäpäästöisiin ja uusiutuviin energialähteisiin, kiertotalouden kehittäminen, luonnon monimuotoisuutta turvaavien suojelualueiden perustaminen, pilaantumisen ehkäiseminen), toisaalta yksilötason ratkaisuihin esimerkiksi kulutuskäyttäytymisessä ja liikkumisessa. Toimet liittyvät toisiinsa, sillä järjestelmätason ratkaisut ohjaavat ja rajaavat yksilöiden mahdollisuuksia toteuttaa henkilökohtaista kestävyysmurrosta, mutta yksilöiden valinnat mm. kuluttajina ja poliittisina kansalaisina edistävät tai estävät järjestelmätason kestävyysmurrosta. Seuraavassa tiivistyksessä tarkastellaan joukkoa kestävyysmurroksen haasteita eri näkökulmista.

2.2. Ilmastonmuutos ja uudet sosiaaliset riskit

Ilmastonmuutos, sen hillintä ja siihen sopeutuminen ravistelevat nyt ja tulevaisuudessa perustavalla tavalla monia yhteiskunnan osa-alueita. Vaikka Suomen ilmasto- päästöt ovat laskeneet vuodesta 2010 alkaen keskimäärin neljä prosenttia vuodessa, nykylinjausten mukainen tavoite hiilineutraaliudesta vuoteen 2035 mennessä sekä pysyminen Suomen globaalisti oikeudenmukaiseksi arvioidun hiilibudjetin raameissa (79 Mt vuosille 2020–2050) vaatii merkittäviä nykyistä suurempia päästövähennyksiä (Koljonen ym. 2021).

Keskimääräisen suomalaisen hiilijalanjäljen tulisi pienentyä nykyisestä 9,7 tonnista hiilipäästöjä henkeä kohden 0,7 tonniin vuoteen 2050 mennessä, mikäli ilmastonmuutoksen hillinnän vaatimat päästövähennykset toteutetaan niin, että jäljellä oleva hiilibudjetti jaetaan tasaisesti maailman väestölle (Akenji ym. 2021). Hiilineutraaliustavoite voidaan saavuttaa vähentämällä fossiilisia päästöjä ripeästi ja vahvistamalla maankäyttösektorin (LULUCF) hiilinielua. Päästökauppasektoria, johon kuuluu teollisuus ja energiantuotanto, ohjataan vähäpäästöisyyteen EU-laajuisen päästökaton ja -kaupan avulla, mikä ohjaa hiilipäästöjen hinnoittelua.

Ilmastonmuutoksen seuraukset ovat sosiaaliturvan kannalta tärkeitä, sillä jo 1,5 asteen lämpeneminen aiheuttaa luonnonjärjestelmien muutoksia, joilla on merkittäviä inhimillisiä vaikutuksia ja jotka synnyttävät uudenlaisia sosiaalisia riskejä. Esimerkiksi lisääntyneet tulvat, kuivuudet, helteet, maastopalot, märät talvet, sairaudet, ja myrskytuhot vaikuttavat eri tavoin eri ryhmiin synnyttäen uudenlaisia globaaleja ja alueellisia eriarvoisuuksia (IPCC 2022). Luonnon monimuotoisuuden menetykset ja ilmastonmuutos lisäävät myös pandemioiden riskejä (Gibb ym. 2020; Lawler ym. 2021).

Ilmastonmuutoksella on useita mahdollisia haitallisia välittömiä ja välillisiä terveysvaikutuksia. Suomessa ilmastonmuutos lisää ja voimistaa keskilämpötilan nousun lisäksi hellejaksoja, mikä aiheuttaa ennenaikaisia kuolemia ja muita merkittäviä terveyshaittoja, etenkin ikääntyneille sekä pitkäaikaissairauksista kärsiville. Suomessa on suuret terveyserot, joita hellehaavoittuvuus voi vahvistaa.

Vakavia sairauksia levittävien puutiaisten määrä ja levinneisyys on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana, minkä lisäksi puutiaisten aktiivisuuskausi on pidentynyt. Lumipeitteen väheneminen eteläisessä Suomessa hyödyttää puutiaisten isäntäeläimiä tukien siten puutiaisten tehokasta lisääntymistä (Hytönen ym. 2021; Sormunen 2018).

Ilmastonmuutoksen on havaittu aiheuttavan myös ahdistusta ja pelkoja. Esimerkiksi huoli toimeentulosta ja ilmastonmuutoksen aiheuttamista luonnonkatastrofeista ja muista kriiseistä vaikuttaa mielenterveyteen (Hannikainen ym. 2021).

Asumisesta, rakentamisesta ja lämmönsäätelystä aiheutuvat hiilidioksidipäästöt muodostavat merkittävän osan Suomen kasvihuonekaasupäästöistä (Nissinen & Savolainen 2019). Ilmastonmuutos vaikuttaa asumisen laatuun ja kustannuksiin, rakennusten kestävyys, rakennussuunnitteluun, kaavoitukseen ja tulevaisuuden asumisihanteisiin (Grafakos ym. 2020; Churkina ym. 2020). Yhä pidempikestoiset hellejaksot tekevät erityisesti kaupunkielämästä tukalaa. Sateisuuden lisääntymisellä ja talvilämpötilojen vaihtelulla on vaikutusta rakennusten kestävyys. Myrskyjen mahdollinen voimistuminen tuottaa ongelmia myös energiansiirto- ja liikenneinfrastruktuurille. Fossiilisilla polttoaineilla tuotetun energian hinta väistämättä nousee osin tuotannon leikkaamisen takia, osin geopoliittisista syistä.

Ilmastonmuutos vaikuttaa suoraan ja merkittävästi ruoantuotannon olosuhteisiin ja ruokaturvaan, joka koostuu neljästä pilarista:

1. ruoan määrä ja saatavuus;
2. mahdollisuus hankkia ruokaa;
3. ruoan tarjonnan jatkuvuus; ja
4. ruoan hyödyntäminen (FAO 2009; ks. myös Clapp ym. 2021).

Ruokaturva vaarantuu, jos yksikin pilareista ei toimi. Ilmastonmuutos vaikuttaa suoraan ainakin ruokaturvan ensimmäiseen ja kolmanteen pilariin. Ilmastopaneeli on painottanut edelleen, että ruokaturvan takaaminen globaalisti kasvavalle väestölle vaatii viljelymenetelmien kestävästä tehostamisesta, ruokahävikin vähentämisestä ja merkittäviä muutoksia ruokavalioissamme (IPCC 2019). Maataloudessa päästövähennyksien aikaansaaminen on ollut haastavampaa kuin muilla sektoreilla, koska päästöjä aiheuttavaa tuotantoa ohjaavat edelleen käytännöt ja tuet, jotka on luotu aikana ennen ilmastotavoitteita. Suomessa maatalouden päästöt ovat kasvaneet, pääosin siksi, että viljelyä on laajennettu raivaamalla uusia peltoja ja raivaus on kohdistunut merkittävältä osin paljon päästöjä tuottaviin turvemaapeltoihin (Tilastokeskus 2021).

Maataloussektorin osuus päästöistä ja samalla vastuu niiden vähentämisestä tulee kuitenkin kasvamaan, kun muut sektorit alentavat päästöjään. Maataloudessa

päästövähennysten tekeminen tarkoittaa myös viljelytapojen tai tuotantosuunnan muuttamista ja turvemaapeltojen käytöstä luopumista, minkä toteuttaminen oikeudenmukaisesti ja sosiaalisesti kestävästi on haasteellista (Puupponen ym. 2022). Aivan yhtäläillä ruokavaliomuutoksissa joudumme huomioimaan eri sosio-ekonomisten ryhmien valmiudet muutokseen (Valsta ym. 2022).

2.3. Luonnon monimuotoisuus ja toimet sen turvaamiseksi

Hallitustenvälinen luonnon monimuotoisuutta ja ekosysteemipalveluita koskeva paneeli IPBES (*International Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*) on arviossaan todennut, että ekosysteemien tila ja luonnon monimuotoisuus heikkenevät maailmanlaajuisesti (IPBES 2019). Raportissa todetaan myös, että ekosysteemeihin kohdistuvat paineet ovat voimistuneet viimeisten 50 vuoden aikana ja paineet kohdistuvat käytännössä kaikkiin ekosysteemeihin. Suomessa ympäristön tila on monella mittareilla hyvä, mutta luonnon monimuotoisuus on uhattuna monissa elinympäristöissä. Laaja-alaisen tarkastelun yleinen johtopäätös on, että

“Luontoon kohdistuvien paineiden minimoimiseksi on välttämätöntä toteuttaa sosiaalisesti ja taloudellisesti oikeudenmukainen, koko yhteiskuntaa läpäisevä ekologinen siirtymä luonnon monimuotoisuuden huomioivaan kestäväen kehityksen yhteiskuntaan” (Auvinen ym. 2020, 5).

Yhtenä askeleena tähän on laadittavana oleva kansallinen biodiversiteettistrategia ja toimintaohjelma vuoteen 2030⁵ sekä EU:n biodiversiteettistrategian toimeenpanoon liittyvien Suomen kansallisten sitoumusten laatiminen.⁶ Suomessa erityisesti metsien monimuotoisuuden turvaaminen on osoittautunut haasteelliseksi, sillä nykyinen metsätalous on keskittynyt tavoitteeseen varmistaa puuntuotannon kestävyys. Tässä on onnistuttu erinomaisesti, mutta samalla muut tavoitteet, kuten juuri luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, on jäänyt alisteiseen asemaan. Talousmetsiin sopeutuvat eliölajit menestyvät, mutta luonnontilaisten metsien olosuhteista riippuvaisten lajit ovat taantuneet (Auvinen ym. 2020).

Luonnon monimuotoisuutta ei pyritä turvaamaan vain monimuotoisuuden itseisarvon takia. Esimerkiksi ruokajärjestelmässä yksipuolistuminen uhkaa ihmiskunnan sopeutumista tulevaisuuden muutoksiin. Yksipuolisuus heikentää suomalaista huoltovarmuutta ja elinkeinoja, ja se on uhka terveydelle sekä ympäristölle. Tällä hetkellä 75 prosenttia ravinnosta saatavasta energiasta on peräisin vain kahdestatoista kasvilajista ja viidestä eläinlajista. Yksipuolinen viljely vaatii fossiililla polttoaineilla tuotettuja väkilannoitteita sekä torjunta-aineita. Monipuolisuus ruokakulttuurissa, markkinoissa ja elintarvikkeissa näkyisi monipuolisuutena myös pelloilla, parempana biodiversiteettinä, ilmastoiresilienssinä ja se tukisi laajemmin kestävää kehitystä.

Poliittisilla toimilla voidaan vauhdittaa proteiinipitoisten viljelykasvien valikoiman ja ruokaympäristön monipuolistumista. Näin vastataan suomalaisen yhteiskunnan kiinnostukseen sekä tuetaan luonnon hyvinvointia mm. lisäämällä biodiversiteettiä.

⁵ Kansallinen biodiversiteettistrategia ja toimintaohjelma vuoteen 2030
<https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=YM039:00/2021>.

⁶ EU:n biodiversiteettistrategian toimeenpanoon liittyvien Suomen kansallisten sitoumusten laatiminen.
<https://ym.fi/hankesivu?tunnus=YM008:00/2022>.

Ehdotettuihin toimiin kuuluu mm. maatalouden tukipolitiikan uudistaminen niin, että se kannustaa aidosti viljelykierron hyödyntämiseen ja rohkaisee kokeilemaan uusia viljelykasveja. Parantamalla viljelijöiden osaamista ja kehittämällä viljelytekniikoita voidaan myös luoda edellytyksiä vastata monimuotoisuuden turvaamisen haasteisiin.

2.4. Luonnonvarojen käyttö ja kiertotalous

Luonnonvarojen käyttö on talouden kasvun kanssa rinnakkainen ilmiö. Hyödyntämisen kohteena on sekä uusiutuvia luonnonvaroja että uusiutumattomia luonnonvaroja, kuten mineraaleja ja fossiilisia polttoaineita. Uusiutumattomien luonnonvarojen käyttöönotto ja kulutus aiheuttavat merkittäviä haitallisia ekologisia vaikutuksia. Materiaalien epätasainen saatavuus aiheuttaa myös taloudellista epävakautta ja konflikteja. Varantojen keskittyminen tietyille alueille ja korvaavien materiaalien puute tekee tietyistä materiaaleista kriittisiä (mm. fosfori ja maametallit).

Kiertotalouden tila on maailmanlaajuisesti heikko: kaikista luonnonvaroista kierrätetään ja uusiokäytetään ainoastaan 8,6 prosenttia (Circle Economy 2022). Suomessa jätteen kokonaismäärä ei ole vähentynyt merkittävästi; kotitalousjäte poltetaan kaatopaikkasijoittamisen sijaan. Uusiomateriaalien markkinoille on taloudellisia, teknisiä ja hallinnollisia esteitä (Salmenperä ym. 2021). Tuotannon sivuvirtojen hyödyntämismahdollisuudet vähenevät myös, jos teollisuustuotanto keskittyy maihin, jotka erikoistuvat suppeaan tuotevalikoimaan (Ivanova ym. 2016). Lisäksi kestävyysmurroksen läpivieminen ja mm. uusiutuvan energiantuotannon kapasiteetin rakentaminen vaatii myös paljon luonnonvaroja ja edellyttää väistämättä myös neitseellisten luonnonvarojen käyttöä.

Kiertotalous edellyttää toimintamalleja, jotka kannustavat materiaalien tehokkaaseen käyttöön: materiaalikiertojen sulkemista, tuotteiden käyttöiän pidentämistä sekä tuotteiden jakamista ja niiden käytön tehostamista (Bocken ym. 2016). Tällä hetkellä tuotteiden käyttöiät näyttävät kuitenkin lyhenevän. Esimerkiksi rakennusten käyttöiäksi suunnitellaan noin 50 vuotta, ja uudempaa rakennuskantaa puretaan erityisesti kasvukeskuksissa. Samaan aikaan varanto, eli rakennettu pinta-ala asukasta kohden, kasvaa.

Kiertotaloudessa onnistuminen voi luoda edellytyksiä kohtuuhintaisten tuotteiden saatavuudelle ja kestävyysmurroksen hyväksyttävyydelle. Silloinkaan tuotteiden määrä, saatavuus ja uusien teknologioiden saavutettavuus tuskin kuitenkaan voivat vastata nykyistä tasoa.

2.5. Kulutuskäyttäytymisen muutokset

Kuluttajiin kohdistuu ristiriitaisia odotuksia. Yhtäältä kuluttajilta odotetaan järkevää taloudenpitoa, tehokkuutta ja luonnonvarojen säästeliästä käyttöä. Samaan aikaan talouspolitiikassa kulutuksen tehtävänä on ottaa vastaan, käyttää ja sulattaa” talouden tuotokset.

Taloukasvunäkymien heiketessä kuluttajien kykyä luoda kysyntää pyritään parantamaan mm. vero- ja palkkaratkaisujen avulla. Kun vauraiden ja ikääntyvien kansantalouksien taloukasvu hidastuu, tästä suhdannepolitiikasta tulee kuitenkin helposti yleistä ja kroonista talouspolitiikkaa.

Kestävyysmurros edellyttää kulutuskäyttäytymisen muutoksia ja kestäväälle tasolle asettuvan elintason määrittelyä. Sosiaaliturvan kannalta tämä liittyy erityisesti perustoimeentuloon ja siihen sisältyvään ajatukseen välttämättömistä perustarpeista. Välttämättömän kuluttamisen määrittely on kuitenkin hankalaa, sillä yleinen elintaso ja kulttuuriset arvot ohjaavat kuluttajien käsityksiä siitä, mitkä hyödykkeet ovat välttämättömyyksiä (Aro & Wilska 2014), eikä riittävän kulutustason määrittelyssä ole perinteisesti huomioitu ekologisen kestävyuden rajoja (ks. Hirvilammi 2015).

Nykyisin erityisesti teknologia ja digitalisaatio muuttavat myös käsityksiä välttämättömydestä. Yleisesti kasvanut elintaso johtaa siihen, että yhä suurempaa osaa asioista pidetään välttämättöminä (Karlsson ym. 2004). Esimerkiksi Suomessa teknologia ja vapaa-ajan hyödykkeet on perinteisesti koettu välttämättömiksi (Lehtinen ym. 2011). Toisaalta kuluttajien lisääntyvä taloudellinen hyvinvointi voi johtaa kulusyhteiskuntaan kyllästymiseen ja kulutuskriittisyyteen sekä elämän yksinkertaistamiseen. Erityisesti koronapandemian aika on antanut tästä viitteitä (Wilska ym. 2021).

3. Kestävyyssmurros ja oikeudenmukainen siirtymä

Kestävyyssmurroksen hyväksyttävyyteen liittyy oikeudenmukainen siirtymä, joka käsittää useita eri ulottuvuuksia, joiden yhteensovittaminen saattaa olla haastavaa.

Kestävyyssmurros kytkeytyy sosiaaliturvaan eri reittejä: muutokset työllisyydessä ja työvoiman tarpeessa eri osa-alueilla; kohoavan energian hinnan vaikutus asumiseen ja liikenteeseen eli ns. energia- ja liikenneköyhyyteen sekä mahdollisuudet pitkällä aikavälillä vähentää kotitalouksien energia- ja liikkumiskustannuksia uuden teknologian avulla.

Sosiaaliturvan tulisi tarkastella mahdollisuuksia luoda polkuja vähävaraisimmille päästä hyötymään kestävyyssmurroksesta.

Eri toimijoiden suhdetta murrokseen tulee tarkastella haavoittuvuuden ja kyvykkyyden kautta. Osalla ihmisistä ja toimijoista on muita enemmän resursseja suuntautua uuteen, löytää mahdollisuuksia ja toimia edelläkävijöinä murroksessa. Nämä kyvykkyydet korostuvat murroksen tapahtuessa.

Kestävyyssmurros voi voimistaa eriarvoisuutta, jollei oteta käyttöön keinoja, jotka vähentävät haavoittuvuutta ja vahvisteta kykyä omaksua uusia kestävyyssmurroksen mukaisia ratkaisuja. Tämä tarve näkyy jo nyt ilmastonmuutoksen hillinnän suunnittelussa.

3.1. Muutokset eivät välttämättä ole oikeudenmukaisia

Jokainen suuri yhteiskunnallinen muutos vaikuttaa yksilöiden ja ryhmien asemaan. Toiset hyötyvät muutoksesta ja kykenevät käyttämään hyväksi muutoksen tarjoamia mahdollisuuksia, kun taas toiset voivat menettää elämänsä perustan tai joutua hyväksikäytön uhreiksi. Haavoittuvien ryhmien asemaan on ryhdytty kiinnittämään huomiota erityisesti ihmisoikeuskysymyksissä (Peroni & Timmer 2013).

Kestävyyssmurroksen lähtökohtana on, että sellaiset toiminnot, jotka vahvistavat ilmastonmuutosta, johtavat luonnonvarojen liikakäyttöön tai luonnon monimuotoisuuden uhanalaistumiseen, muutetaan nykyistä kestävämmiksi tai lakkautetaan kokonaan (vrt. turpeen energiankäyttö). Tämä herättää myös vastustusta, joka voi jarruttaa välttämättömän kestävyyssmurroksen etenemistä. Siksi eri ihmisten, ryhmien ja jopa maiden kykyä viedä eteenpäin ja sopeutua muutoksiin on korostettu kestävyyssmurroksen yhteydessä. EU:n komission vihreän kehityksen ohjelman (*European Green Deal*) periaatteena on ”**ketään ei jätetä**” ja sen tavoitteena on “tehdä EU:sta oikeudenmukainen ja vauras yhteiskunta” (EU-komissio 2019). Nämä

tavoitteet pyritään ottamaan huomioon myös COVID-19 pandemian jälkeisessä elvytysuunnitelmassa NextGenerationEU, joka pyrkii edistämään kestäväysmurroksen toteutumista EU:ssa.⁷

Kestäväysmurroksessa tähdätään siihen, että viime kädessä kaikkien hyvinvointi kasvaa, mutta yksittäisissä murrostapahtumissa voi syntyä tilanteita, joissa osa väestöstä näkee hyvinvointinsa heikkenevän. Keskustelu energiahintojen noususta ja sen seurauksista havainnollistaa tämän.⁸

Sosiaaliturvaa voidaan ajatella turvaverkkona tällaisten tilanteiden varalle, mutta lisäksi voidaan kysyä, miten sosiaaliturva voisi toimia muutostilanteiden ennakkoinnissa ja varautumisessa niihin.

On tärkeää tarkastella, miten ja missä määrin sosiaaliturvan palvelut voivat aktiivisesti luoda valmiuksia vastata kestäväysmurroksen haasteisiin.

Sosiaaliturvalla voi olla keskeinen merkitys yleisen murroksen mahdollistajana, kun osa nykyisistä yhteiskunnan tehtävistä tai elinkeinoista poistuu tai muuttuu ratkaisevasti.

Murroksessa on mahdollista edistää oikeudenmukaisuutta, mutta se ei ole ongelmattonta. Murrosten dynamiikka voi tuottaa myös uudenlaisia riskejä. Koska murroksen keskellä osa ihmisistä tulee hyötymään ja toiset häviämään, on tärkeää tunnistaa oikeudenmukaisuuteen liittyviä riskejä.

Energiamurroksen yhteydessä on jo tunnistettu sekä positiivisia että negatiivisia oikeudenmukaisuusvaikutuksia: hajautettu energiantuotanto voi luoda uusia elinkeinoja ja tuottaa tuloja paikkakunnilla, jotka ovat olleet riippuvaisia ostetusta energiasta, mutta samalla fossiilisen energiantuotannon alasajo aiheuttaa myös sosiaalisia kustannuksia (Lipsanen ym. 2021). Alustataloudella voi olla tärkeä merkitys reilun siirtymän mahdollistajana, mutta myös haastajana. Osa riskeistä kytkeytyy suoraan sosiaalipolitiikkaan, kun taas toiset – esimerkiksi lisääntyvien kriittisten materiaalien tuotannon ihmisoikeusvaikutukset, lapsityövoima ja vaaralliset työolosuhteet – eivät kytkeydy Suomen sosiaalipolitiikkaan, vaan laajempaan globaaliin oikeudenmukaisuuteen.

Tarkasteltavia kysymyksiä kestäväysmurroksen ja sosiaaliturvan välisistä suhteista yleisen kestäväysmurroksen seurausten epätasainen jakautuminen eri väestöryhmien välillä alueellisesti ja ajallisesti (sukupolvien välillä) ja keinot välttää sosiaalista eriarvoistumistilastotoimien ja elonkehän suojelun hyötyjen ja kustannusten jakautuminen yhteiskunnassa ja alueellisesti uudenlaisten eriarvoisuuksien aiheuttamat haasteet sosiaaliturvalle (suhteessa terveyteen, työllisyyteen ja toimeentuloon) sosiaaliturvan rooli ympäristö- ja ilmastotoimien hyväksyttävyyden takaamisessa.

⁷ https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_fi

⁸ Keskustelua on käyty Suomessa ja kaikissa Euroopan maissa, esimerkiksi Iso-Britanniassa <https://www.ons.gov.uk/economy/inflationandpriceindices/articles/energypricesandtheireffectonhouseholds/2022-02-01>

3.2. Oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuudet kestävyysmurroksessa

Kestävyysmurroksesta käyty keskustelu ja siihen tähtäävä politiikka on viime vuosina korostanut oikeudenmukaisen siirtymän merkitystä.⁹ **Ei kuitenkaan ole vain yhtä tapaa toteuttaa oikeudenmukainen siirtymä.** Oikeudenmukaisen siirtymän nähdään yleisesti sisältävän hyötyjen ja haittojen jakautumiseen keskittyvän jako-oikeudenmukaisuuden, päätöksentekoprosessien oikeudenmukaisuuteen keskittyvän menettelyllisen oikeudenmukaisuuden sekä sosio-kulttuurisia eroja ja niiden vaikutuksia tunnustamaan pyrkivän tunnustavan oikeudenmukaisuuden (esim. McCauley & Heffron 2018; Kaljonen ym. 2021; Williams & Doyon 2019; Elliott & Setyowati 2020). Lisäksi on nostettu esiin restoratiivinen, eli muutoksen vaikutuksia jälkikäteen kompensoiva oikeudenmukaisuus (Hazrati & Heffron 2021). Oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet kytkeytyvät ihmis- ja perusoikeuksien asettamiin vaatimuksiin (Kivimaa ym. 2021; Lähteenmäki-Uutela ym. 2021).

Oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien tunnistamisessa on tärkeää muistaa tarkastelun erilaiset mittakaavat: puhutaanko ensisijaisesti kansallisen tason oikeudenmukaisuudesta, vai huomioidaanko myös esimerkiksi globaali näkökulma ja ylisukupolviset vaikutukset. Olennaista on ottaa huomioon, että lähtötilanne ilman kestävyysmurrosta ei ole oikeudenmukainen. Lisäksi kehitys ilman kestävyysmurrosta johtaa todennäköisesti vallitsevien epäoikeudenmukaisuuksien voimistumiseen, kun ne, joilla on edellytyksiä siihen, turvaavat asemansa ja suojautuvat esimerkiksi ilmastonmuutoksen ja luontokadon kielteisiltä vaikutuksilta.

Lue lisää oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksista kestävyysmurroksessa STN:n rahoittaman 2035Legitimacy-hankkeen verkkosivuilta:

[Ei hukata ketään murrokseen. Kansalaiset, legitimizeetti ja Suomen muutos hiilineutraaliksi hyvinvointivaltioksi \(2035Legitimacy\)](#)

3.2.1. Jako-oikeudenmukaisuus

Jako-oikeudenmukaisuus pyrkii varmistamaan, ettei kukaan joudu kantamaan kohtuutonta (taloudellista) taakkaa murroksessa. Jako-oikeudenmukaisuuden arvioinnissa on otettava huomioon sekä murroksen haitankärsijöiden ja hyödynsääjien yhteiskunnallinen asema. Esimerkiksi työntekijöiden ja yrittäjien asema on riskien suhteen erilainen, koska yrittäjyyteen liittyy lähtökohtaisesti enemmän riskejä.

Osa kestävyysmurroksen vaikutuksista on yrittäjyyteen liittyviä riskejä. Voidaan olettaa, että esimerkiksi suurimmat turvetuotantoalan toimijat seuraavat alaan keskei-

⁹ Oikeudenmukaisen siirtymän synonyyminä on eri yhteyksissä käytetty 'reilua siirtymää'.

sesti liittyvää ilmastopolitiikkaa, ja että he tunnistavat ja ennakoivat riskejä. Oikeudenmukaisuuden kannalta on kuitenkin välttämätöntä käsitellä murroksen oikeudenmukaisuutta ja kompensatioita toimijakategorioita tarkemmalla tasolla. Esimerkiksi luonnonvarojen hyödyntämisessä on myös pienyrittäjiä, joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia muuttaa toimintaansa tai joille yrittäjäksi siirtyminen on ollut seurausta palkkatyön ulkoistamisesta.

3.2.2. Menettelyllinen oikeudenmukaisuus

Menettelyllinen oikeudenmukaisuus korostaa kansalaisten tasavertaista oikeutta osallistua päätöksentekoon ja olla osallisina kestävyysmurroksen suunnittelussa ja toteutuksessa (McCauley & Heffron 2018; Kivimaa ym. 2021). Luku osallisuudesta ja vaikuttamisesta kestävyysmurroksessa (luku 4.2) tuo esiin sosiaaliturvan keskeisen roolin kansalaisten osallisuuden vahvistamisessa ja osallisuuserojen kaventamisessa. Samalla osallisuus on syytä huomioida myös sosiaaliturvaa suunniteltaessa.

Kansainvälisen työjärjestön (International Labour Organisation, ILO) *Oikeudenmukaisen siirtymän ohjekirja* (ILO 2015, kohta 28, alakohta h) kannustaa valtioita edistämään osallistavia kolmikantamenettelyjä sekä ilmastonmuutoksen aiheuttamien haasteiden tunnistamiseksi ja ymmärtämiseksi että “asianmukaisten, ennakoitavien ja innovatiivisten” sosiaaliturvatoimenpiteiden laatimiseksi. Niiden tulisi vastata olemassa oleviin tarpeisiin ja ennakoida tulevia tarpeita.

Toisaalta tämänhetkinen syyperusteinen ja ansiotyökeskeinen sosiaaliturvajärjestelmä saattaa rajoittaa kansalaisten mahdollisuutta osallistua kestävyysmurrosta hyödyttävään toimintaan rajaamalla pois kolmannen ja neljännen sektorin toimintoja, jotka voisivat tukea ekologisesti kestävästä hyvinvointia (katso myös luku 4.1).

3.2.3. Tunnustava oikeudenmukaisuus

Tunnustava oikeudenmukaisuus painottaa marginaalisempien sosiokulttuuristen väestöryhmien tunnustamista ja pyrkii purkamaan eriarvoistavia, institutionalisoituja valtarakenteita dominoivan sosiokulttuurisen väestöryhmän ja vähemmistöjen välillä (Fraser 2000). Oikeudenmukaisen siirtymän yhteydessä tunnustava oikeudenmukaisuus muistuttaa tarpeesta pohtia, kenen intressien ja katsomusten pohjalta kestävyysmurrosta ja sen oikeudenmukaisuutta toteutetaan (Williams & Doyon 2019). Tämä on keskeistä myös pohdittaessa sosiaaliturvaa ja sen roolia kestävyysmurroksessa.

On syytä tutkia, kenen kokemusten, katsomusten ja intressien pohjalta sosiaaliturvajärjestelmä on rakennettu ja millä tavalla mahdolliset institutionalisoituneet valtarakenteet vaikuttavat sosiaaliturvaan ja sen myötä eri väestöryhmien kohteluun kestävyysmurroksessa ja mahdollisuuteen myötävaikuttaa murrokseen. Marginaalisempien sosiokulttuuristen väestöryhmien tunnustaminen ja osallistaminen sosiaaliturvan suunnitteluun voisi edesauttaa tunnustavan oikeudenmukaisuuden toteutumista sosiaaliturvajärjestelmässä. Tämä olisi yksi keino, jonka avulla sosiaaliturva voisi mahdollistaa reilua siirtymää.

3.3. Sosiaaliturvan rooli kestävyysmurroksen seurausten hallinnassa

Kestävyysmurroksessa voidaan pyrkiä poistamaan vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta, mutta murroksen seuraukset saattavat myös tahattomasti vahvistaa sitä. Kestävyysmurroksen seurauksena joidenkin hyödykkeiden hinnat voivat nousta, esimerkiksi kun pyritään takaamaan tuottajille oikeudenmukainen korvaus työstä, mikä voi heikentää taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevien toimeentuloa entisestään.

Jos kestävyysmurros aiheuttaa uudenlaista yhteiskunnallista eriarvoisuutta, tarvitaan sosiaalipolitiikkaa, joka hillitsee näitä vaikutuksia. Sosiaaliturva voi kompensoida haittoja, jos esimerkiksi pienituloisen eläkeläisen saa toimeentulotukea kasvaviin sähkölaskuihinsa. Samalla on kuitenkin otettava huomioon, että **kestävyyssuurros voi myös vähentää eriarvoisuutta.** Esimerkiksi parannukset joukkoliikenteessä ja pyöräilyolosuhteiden parantaminen lisäävät myös autottomien liikkumismahdollisuuksia. Siirtyminen kasvipainotteisempaan ruokavalioon työpaikka- ja kouluruokailussa voi tasa-arvoisesti edistää eri väestöryhmien terveyttä.

3.3.1. Ilmastomuutoksen kolminkertainen epäoikeudenmukaisuus

Ilmastomuutoksen aiheuttama ”kolminkertainen epäoikeudenmukaisuus” havainnollistaa niitä sosiaaliturvaan kytkeytyviä ongelmavyhtejä, joihin kestävyysmurroksessa on kiinnitettävä huomiota. Käsitteellä viitataan sekä ilmastomuutoksen suorien vaikutusten että ilmastomuutoksen hillintätoimien eriarvoistaviin vaikutuksiin.

1. Köyhien maiden ja köyhien väestöryhmien osuus historiallisesta ilmastokuormasta on pienempi kuin rikkaiden hyvinvointivaltioiden (esim. Fanning ym. 2021; Gough 2017), jolloin hyvinvointivaltioilla voidaan katsoa olevan suurempi historiallinen vastuu nopeiden päästövähennysten toteuttamisesta.
2. Arvioidaan, että köyhät väestöryhmät kärsivät jo nykyisin tai tulevat kärsimään enemmän ilmastomuutoksen vaikutuksista. Köyhät ihmisryhmät ovat erityisen haavoittuvia säiden ääri-ilmiöille (esim. Hallett ym. 2018). Siksi tarvitaan uudenlaista ja kokonaisvaltaista sosiaaliturvaa tasoittamaan ja kompensoimaan ilmastomuutoksen vaikutuksia. Sosiaaliturvan vaikutus resilienssiä vahvistavana tekijänä korostuu.
3. Ilmastotoimet aiheuttavat yhteiskunnallista eriarvoisuutta, koska pienituloiset väestöryhmät kärsivät usein enemmän niistä ilmastotoimista, jotka nostavat välttämättömyshyödykkeiden hintoja (esim. Sommer & Kratena 2020; Fremstad & Paul 2019).

Sosiaaliturvan haasteena on, että esimerkiksi **energiahaavoittuvuus** koskettaa monenlaisia kotitalouksia, kuten esimerkiksi isoissa öljy- tai sähkölämmitteisissä omakotitaloissa asuvia, eikä kaikilla heistä ole lähtökohtaisesti oikeutta nykyisiin sosiaalietuuksiin. Päästökaupasta seuraava energian, maakaasun ja öljyn hinnan nousu tai ympäristöverotuksen kiristyminen lisäävät monien taloudellisia haasteita.

Ilmastotoimien haittojen ja hyötyjen maantieteellinen jakautuminen voi korostaa alueellista eriytymistä mm. kaupunkien sisällä ja alueiden välillä (Wallin 2021), eivätkä hillintäpolitiikan taloudelliset vaikutukset jakaudu tasaisesti alueiden tai väestöryhmien kesken (VTV 2020, 28). Voimakkaat taloudelliset ohjauskeinot kulutushuippujen tasaamiseen mm. sähkökäytössä ja liikenteessä sekä jakamistalouden liiketoimintamallit voivat lisätä palveluiden ajallisen saatavuuteen liittyvää eriarvoisuutta ja eriytymistä (Jalas & Numminen 2022).

Ne, joilla on varallisuutta ja tietotaitoa, voivat ensimmäisten joukossa hankkia uutta lämmitysteknologiaa (maalämpö, aurinkopaneelit), energiatehokkuusratkaisuja sekä sähköautoja ja siten hyötyä mahdollisuuksista alentaa energiakustannuksiaan. Ne taas, jotka saattavat jo lähtökohtaisesti olla heikommassa asemassa, voivat jäädä riippuvaisiksi nousevista lämmön tai sähkön hinnoista joko suoraan tai epäsuorasti vuokran kautta.

Energiaköyhyydellä viitataan tilanteisiin, jossa kotitalouksien varallisuus ei riitä välttämättömiin energiapalveluihin (lämpö, sähkö) alhaisten tulojen, korkeiden energiakustannusten tai kodin huonon energiatehokkuuden vuoksi (mm. Heiskanen ym. 2021). Suomessa energiaköyhyyttä ei kuitenkaan seurata, eikä tiedetä saavuttavatko nykyiset tuet niitä erityisesti tarvitsevia (Lipsanen ym. 2021).

Suomessa on keskusteltu hyvin vähän energiaköyhyydestä ylipäättään, tai siitä miten sen riski saattaa kasvaa energiamurroksen edetessä. Vakiintuneita tapoja mitata ja seurata energiaköyhyyttä on käytössä eri maissa, esimerkiksi valtion tai julkisten laitosten antamasta taloudellisesta avusta riippuvaisten kotitalouksien lukumäärä (Heiskanen ym. 2021).

Suomessa energiapolitiikkaa on perinteisesti tehty erillään sosiaalipolitiikasta, mutta olisi syytä tarkastella, miten näiden politiikka-alueiden välistä koherenssia olisi mahdollista parantaa.

Erilaiset rajaukset sekä erilaiset tulkinnot siitä, mikä on oikeudenmukaista, aiheuttavat ristiriitoja sen ymmärtämiseen, minkälainen muutos on lopulta hyväksyttävää. Haittoja kompensoivan sosiaaliturvan sijaan olisikin tärkeää kehittää ennaltaehkäiseviä ja integroituja ekososiaalipoliittisia ohjauskeinoja, jotka mahdollistavat riittävän nopeat päästövähennykset ja luonnonvarojen käytön vähentämisen, mutta huolehtivat samalla sosiaalisesta kestävydestä. Sosiaaliturvaan liittyviä ekososiaalipoliittisia ideoita ovat esimerkiksi sosiaalinen osinko (Perkiö 2020) ja “vihreät palvelusetelit”, joiden avulla kotitaloudet voivat saada esimerkiksi tietyn välttämättömäksi katsotun määrän kodin lämmitysenergiaa ilmaiseksi (Büchs ym. 2021).

Ilmastonmuutoksen kolminkertainen epäoikeudenmukaisuus osoittaa, miten vaativien tilanteiden ääressä ollaan. Vastaavia oikeudenmukaisuuden haasteita voi syntyä, kun yhteiskuntapolitiikassa pyritään turvaamaan luonnon monimuotoisuutta tai saavuttamaan saasteettomuutta.

Murrokset ovat väistämättä poliittisia ja kiistanalaisia. Muutokset sisältävät intressiristiriitoja, joissa erilaiset järjestöt lobbaavat oman tulevaisuuskuvansa puolesta. Voidaan siis perustellusti väittää, että mahdollisia haittoja kohtaavat tahot, esimer-

kiksi turvetuottajat, päätyvät puolustamaan kantojaan ja toimimaan omia resurssejaan sitoen sellaisten päämäärien eteen, jotka ovat yhä laajemmin kyseenalaistettuja.

Lue lisää energiamurroksesta ja sen mahdollisuuksien hyödyntämisestä Suomen kestävässä kasvussa STN:n rahoittaman SET-hankkeen verkkosivuilta:

[Smart Energy -teknologiamurros - mahdollisuuksien hyödyntäminen Suomen kestävässä kasvussa toisella vuosisadalla \(SET\)](#)

3.3.2. Yksilöiden kyky selviytyä muutoksista

Kun pyritään kohti oikeudenmukaisuutta ja suunnitellaan mahdollisia kompensatioita, on olennaista tunnistaa erilaisten toimijoiden kyvykkyudet vastata murroshaasteisiin. **Murroskyvykkydessä** ja sen vastakohtana myös **murroshaavoittuvuudessa** on osittain kyse ihmisten elämäntilanteesta, taidoista ja muista resursseista.

ILO:n *Oikeudenmukaisen siirtymän ohjekirja* (ILO 2015, kohta 28, alakohta a) kannustaa valtioita kehittämään sosiaaliturvaa tavalla, joka ylläpitää ja tukee väestön murroskyvykkyyttä.

Toisaalta murroskyvykkyys liittyy myös murroksen ja sen seurausvaikutusten ennakoitavuuteen. Uuden laajemman sosiaaliturvan muotona voi olla se, että julkiset toimijat lisäävät koulutuksen, tiedotuksen ja julkisen keskustelun tukemisen kautta ihmisten tietoisuutta murroshaasteista. Julkiset toimijat voivat myös rohkeasti viestiä ennakoivansa sitä, että tarvittavien politiikkatoimien mittakaava ja kiireellisyys tulevat todennäköisesti kasvamaan. Toisaalta yllättävien ja ennakoimattomien haittojen tai vaikeuksien kohdalla (esim. COVID19-pandemia) yhteiskunnan tulee kantaa laajempi vastuu syntyvistä haitoista.

Sosiaaliturvan tulisi tukea kestävästä hyvinvointia lieventämällä kestävyysmurroksen epätasaisesti jakautuvia riskejä sekä sosiaalisia ja taloudellisten haittoja. Sosiaaliturvan ja siihen kytkeytyvien laajempien yhteiskunnallisten tukitoimien, kuten aluekehittämisen ja koulutuksen avulla, voidaan vahvistaa murroksen jako-oikeudenmukaisuutta (Green & Gambhir 2020).

Samalla tulee kuitenkin tarkastella tunnistettujen politiikka-alueiden ”omaa” velvollisuutta ottaa huomioon murroksen mahdollisia jako-oikeudenmukaisuuteen kohdistuvia vaikutuksia ja sitä, mitkä vaikutukset on perusteltua ”ulkoistaa” sosiaaliturvan hoidettavaksi.

Sosiaalipolitiikan tutkimuksessa on perinteisesti eroteltu ”vanhoja” ja ”uusia” sosiaalisia riskejä. Vanhat riskit liittyvät esimerkiksi työttömyyteen, sairauteen, ikääntymiseen ja työkyvyttömyyteen (Huber & Stephens 2007, 143), uudet taas muun muassa

työmarkkinoiden murrokseen, epävarman työn lisääntymiseen ja perhesuhteiden monimuotoistumiseen (Bonoli, 2007).

Ilmastonmuutoksen ja muiden ympäristökriisien aiheuttamia riskejä ja niiden merkitystä sosiaaliturvalle ei vielä toistaiseksi ole juurikaan tunnistettu sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa. Kuten edellä todettiin, ilmastonmuutoksen aiheuttamat ekososiaaliset riskit tulevat kuitenkin voimistumaan ja aiheuttamaan häiriöitä esimerkiksi ruuan-tuotantoon ja yhteiskuntien infrastruktuuriin. IPCC:n (2022) mukaan ilmastonmuutoksen aiheuttamat riskit terveydelle, elinympäristöille, ruokaturvalle, vesihuollolle ja talouskasvulle lisääntyvät lämpötilan noustessa 1,5 asteella ja edelleen 2 asteella. Nämä riskit ovat usein monimutkaisempia ja vaikeammin tunnistettavia kuin ns. vanhat sosiaaliset riskit. Myös niiden vaikutukset ja kohderyhmät ovat epäselvempiä (Gough ym. 2008).

Sosiaaliturvauudistuksen yhteydessä onkin syytä pohtia sitä, millainen sosiaaliturva tukee parhaiten kotitalouksien ja yhteiskunnan resilienssiä koronakriisiä vastaavissa yllättävissä, ihmisten toimeentuloon vaikuttavissa poikkeustilanteissa. Tällaiset poikkeustilanteet tulevat todennäköisesti yleistymään ilmastomuutoksen edetessä.

Sosiaalipolitiikan kannalta on olennaista, millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia esimerkiksi uuden teknologian käyttöönotolla on. Yksi keskeinen tekijä monissa kestävyysmurroksissa on uuden teknologian hyödyntäminen ja digitalisaatio, mikä tuo uusia mahdollisuuksia – mutta myös riskejä – uudelleenlaisille epäoikeudenmukaisuuksille. Digitalisaatio luo edellytyksiä uuden tiedon hyödyntämiseen ja demokration lisääntymiselle, mutta kaikilla ei ole valmiuksia tai osaamista tarvittaviin digitaalisiin esimerkiksi erilaisista lähtökohdista ja koulutuksesta riippuen (Lipsanen ym. 2021).

3.4. Kestävyyssuurros haastaa taloudellisia rakenteita

Sosiaaliturvajärjestelmämme on rakennettu jatkuvaan kasvuun ja täystyöllisyyden tavoitteluun perustuvan talousmallin varaan. Tämä talousmalli on kuitenkin kestävyyskriisin johdosta murroksessa. Nykyiset ilmasto- ja ympäristöpoliittiset ratkaisut ja skenaariot perustuvat pääosin ns. **vihreän kasvun teorialle**, jonka mukaan BKT:n kasvu on teknologisten innovaatioiden avulla kytkettävissä irti päästöistä ja luonnonvarojen ylikulutuksesta siinä määrin, että ilmasto- ja biodiversiteetin suojelutavoitteet voidaan saavuttaa (Haberl ym. 2020; Hickel & Kallis 2020).

Toistaiseksi on kuitenkin hyvin vähän näyttöä sen puolesta, että päästöjen ja BKT:n kasvun irtikytkentä onnistuisi sellaisessa mittakaavassa, että ilmastonmuutoksen vaarallimmat seuraukset pystyttäisiin torjumaan (Haberl ym. 2020). Evidenssi BKT:n kasvun ja luonnonvarojen ylikulutuksen irtikytkennän mahdollisuuksista on vielä tätäkin vähäisempää (Vadén ym. 2020a, 2020b).

Nykyisissä hyvinvointivaltiorakenteissa talouskasvu nähdään kuitenkin välttämättömänä ehtona riittävän korkean työllisyysasteen ja sitä kautta sosiaalipoliittisten järjestelmien rahoituksen ylläpidolle (Johansson & Koch 2020; Laurent 2021). Talouden

suurros edellyttää kokonaisvaltaista uutta ymmärrystä siitä, miten hyvinvointia tuottavaa ”hyvää kehää” voidaan ylläpitää ekologisten reunaehtojen puitteissa (Hirvilampi 2020). Se edellyttää myös uudenlaista makrotaloudellista ajattelua (Järvensivu ym. 2018) sekä verotuksen laajentamista sellaisiin kohteisiin, jotka ovat vähemmän alttiita talouden heilahteluille (Büchs 2021).

Kestävyyssuurros muuttaa myös nykyistä verotuspohjaa: esimerkiksi fossiilisen energian käytön lopettaminen johtaa samalla siitä saatavien verotulojen supistumiseen. Sosiaaliturvan tuleva rahoituspohja on siten yhteydessä ekologiseen verouudistukseen.

Kestävyyssuoroksen kaikkia mahdollisia ongelmallisia seurauksia ei välttämättä tarvitse torjua sosiaaliturvajärjestelmän avulla. Erilaisia **markkinaperusteisia kompensatiojärjestelmiä** on ehdotettu mahdollistamaan kestävyystoimien toteutus kompensoimalla niistä koituvia taloudellisia tappioita. Olennaista näissä on luoda markkinat, joissa se, joka luopuu jostakin käytännöstä tai muuttaa toimintaansa, voi saada siitä korvauksen. Tämänkaltaiset kompensatiojärjestelmät voisivat olla jako-oikeudenmukaisuuden kannalta reilu tapa auttaa esimerkiksi maanomistajia siirtämään turvemaapeltoja tai metsiä ilmaston ja elonkirjon kannalta kestävämpään käyttöön.

Esimerkiksi paljon päästöjä aiheuttavan turvemaapellon omistaja voisi saada korvauksen päästöjä vähentävistä ilmastotoimista, jotka kuitenkin vähentävät hänen tulojaan maataloustukien ja tavanomaisista satokasveista saatavien tulojen osalta. Ilman menetysten oikeudenmukaista korvausta muutos ei olisi mahdollinen, mutta korvausjärjestelmän ei tarvitse perustua sosiaaliturvaan.

Sosiaalipolitiikan tulee mahdollistaa kestävyysuoroksen mukaiset muutokset markkinoilla (esim. fossiilienergian hinnan nousu) eikä hidastaa niitä. Käynnissä olevat maailmantalouden ja geopolitiikan muutokset aiheuttavat tilanteen, jossa sosiaaliturvan rahoitus on kytkettävä irti fossiilienergiasta.

4. Kestävyyssuurroksen eteneminen ja sen mahdollistaminen

Osassa sektoreista (energia) kestäväysmuutos on jo käynnissä, mutta toisilla sektoreilla (esim. liikenne ja ruoka) muutos vaatii edistyäkseen sekä julkisen sektorin toimia että yksityisen sektorin ja kansalaisten aktivoitua.

Kestäväysmuutos horjuttaa osaa nykyisestä yritystoiminnasta ja vaikuttaa myös ihmisten päivittäiseen elämään.

Työ ja käsitys työstä muuttuu kestäväysmuutoksessa, mutta myös siitä riippumatta. Sosiaaliturvan tulisi tukea työn kehittymistä kestävään suuntaan.

Osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa kestäväysmuutosten suuntaamiseen ovat olennaisia muutoksen laajan hyväksyttävyyden kannalta.

Yksilö kokee muutoksen konkreettisesti asumisessa, henkilökohtaisessa kuluksessa, liikkumisessa ja ruokajärjestelmässä. Sosiaaliturvan kehittämisessä on tärkeää, että sosiaaliturvan palvelut ja etuudet tukevat yksilön edellytyksiä sopeutua uuteen muutoksen jälkeiseen järjestelmään.

Sopeutuminen ilmastonmuutokseen tulee yhä tärkeämmäksi ilmastonmuutoksen edetessä. Huono sopeutumiskyky lisää eriarvoistumista. Sosiaaliturvan palvelut voivat vahvistaa asiakkaiden edellytyksiä sopeutua ilmastonmuutokseen ja tukea palautumista ääri-ilmiöiden aiheuttamilta tuhoilta.

Kestäväysmuutos ei tarkoita yhtä kertakaikkista muutosta, vaan montaa erillistä, viime kädessä toisiinsa kytkeytyvää muutosta. Osa perustuu radikaaleihin innovaatioihin, osa ”pieniin voittoihin”, jotka ajan kanssa muuttavat kehityksen suuntaa (Salo ym. 2022).

Muutoksen nopeus vaihtelee, mutta lähes kaikissa tapauksissa kehitys etenee ensin hitaasti ja kiihtyy vasta, kun on kertynyt riittävästi kokemusta ja yhteiskunnalliset rakenteet ja instituutiot ovat alkaneet tukea uutta ratkaisua. Tämänkaltaista kehitystä Geels (2002) on pyrkinyt kuvaamaan monitasotarkastelullaan, jossa ajatuksena on, että osittain toisistaan riippumattomat innovaatiot kehittyvät ja muodostavat sosio-tekniikan paineen, joka murtaa vanhoja yhteiskunnallisia rakenteita ja instituutioita.

Tässä luvussa esitetään esimerkkejä erilaisista muutoksista ja niiden seurauksista ja pohditaan erityisesti miltä osin muutos haastaa sosiaaliturvaa sekä mihin sosiaaliturva

vassa olisi perusteltua kiinnittää huomiota myönteisen murroksen mahdollistamiseksi ja helpottamiseksi sekä mahdollisten haitallisten sivuvaikutusten välttämiseksi.

Luvussa tarkastellaan ensin eräitä yleisiä läpileikkaavia murroksia kuten työn muuttumista ja osallisuuden, vaikuttamisen sekä ilmastokansalaisuuden kehitystä. Tämän jälkeen käsitellään muutamia konkreettisia murrosalueita kuten asumista, henkilökohtaista kulutusta, kiertotaloutta, ruokaturvaa, luonnon monimuotoisuuden turvaamista ja ilmastonmuutokseen sopeutumista.

4.1. Työn muuttuminen ja kestävyysmurros

Yksi sosiaaliturvan kannalta merkittävä seuraus kestävyysmurroksesta on työn muutokset. Kestävyysmurros ei yleisellä tasolla poikkea menossa olevista työn muutosprosesseista, joissa uusia työmahdollisuuksia syntyy ja entisiä häviää. Kestävyysmurros tuo kuitenkin lähtökohdaksi työn yhteyden luonnonvarojen käyttöön, ilmastonmuutokseen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen.

On välttämätöntä vähentää tai muuttaa sellaista työtä, joka aiheuttaa ympäristön pilaantumista, vauhdittaa ilmastonmuutosta tai johtaa luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen. On luotava edellytyksiä synnyttää uusia, kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisia työmahdollisuuksia. Uudet, murroksen synnyttämät työmahdollisuudet eivät kuitenkaan välttämättä korvaa poistuvia toimintoja tai työtilaisuuksia ja elinkeinoja suoraan, vaan muutos vaatii uutta osaamista, uuden liiketoiminnan asteittaista laajentamista tai liikkuvuutta.

On otettava huomioon, että työelämä kehittyy ja työ, työn luonne sekä työmarkkinat muuttuvat myös kestävyystavoitteista riippumatta. Osittain työ muuttuu myös kestävyystavoitteiden vastaisesti, kuten töissä, jotka eivät elätä tai synnyttävät turvattomuutta. Esimerkiksi automaation ja tekoälyn on ajateltu lisäävän työttömyyttä ja taloudellisesti epävarmaa työtä (Pajarinen & Rouvinen 2014; Anttila ym. 2018). Toisaalta fossiilisista energialähteistä luopumisen on arveltu myös lisäävän työvoimavaltaisuutta joillain aloilla (Järvensivu & Toivanen 2018).

Ennakoitaessa kestävyysmurroksen vaikutuksia työelämään tulisi huomioida, että jo viime vuosikymmenien työelämän muutosten vaikutukset ovat osuneet eri tavoin eri ryhmiin. Tämän osoittaa prekarisaatio eri muodoissaan. Erityisesti muutosten on nähty vaikuttaneen nuoriin työntekijöihin, mutta esimerkiksi määräaikaisten työsuhteiden lisääntyminen on koskenut myös eri tavoin eri aloja ja tätä kautta eri sukupuolia. Tämä on tullut näkyviin myös koronaviruksen vaikutuksissa eri työntekijäryhmiin: lomautukset ja irtisanomiset ovat korostuneesti osuneet nuoriin työntekijöihin ja naisiin (ILO 2021).

Tarkasteltaessa sosiaaliturvan tarpeissa tapahtuvia muutoksia on välttämätöntä huolehtia siitä, että kestävyysmurros ei kasvata tätä jo olemassa olevaa eriarvoisuutta, vaan että sosiaaliturvaa lähtökohtaisesti suunnitellaan tasoittamaan näitä eroja. Tämä väistämättä tarkoittaa myös sitä, että epätyypilliset työsuhteet ja työurat otetaan yhä vahvemmin sosiaaliturvan suunnittelun lähtökohdaksi eikä suhtauduta niihin tiettyjen yksilöiden työllistymisen vaikeuksina.

Uudistuvan sosiaaliturvan kehittämisessä tulisi muodostaa työllistymisen polkuja poistuvien ja uusien syntyvien työmahdollisuuksien välille sekä tarkastella, mitkä ovat ne alat ja toiminnot, joihin voi kohdistua erityisiä paineita kestävyysmurroksen takia. Kestävyysmurroksen myötä myös sosiaaliturvan työkeskeisyys on välttämätöntä ottaa kriittiseen tarkasteluun.

1990-luvulta lähtien sosiaaliturvan uudistaminen ja siitä käytävä keskustelu on nojannut voimakkaasti työvoiman aktivoinnin tavoitteeseen (esim. Kananen 2012; Julkunen 2013). Työttömiä on pyritty kannustamaan työmarkkinoille erilaisin keinoin, esimerkiksi sanktioita lisäämällä ja työn ja sosiaaliturvan yhteensovittelua parantamalla (Kantola & Kananen 2017, 16). Koska hyvinvointivaltion rahoitus on sidottu työstä saataviin verotuloihin, korkea työllisyys on myös nähty välttämättömänä ehtona sosiaalipoliittisten järjestelmien ylläpidolle (Joutsenvirta ym. 2016).

Kestävyysmurroksen näkökulmasta kuitenkin mikä tahansa työ ei ole tavoiteltavaa, vaan työtä on arvioitava sen ympäristövaikutusten perusteella. Aktivointipolitiikan tulisi kohdistua kestävään työhön ja samalla olisi vahvistettava myös ansiotyölle vaihtoehtoisia tapoja osallistua ja antaa panoksensa yhteiseen hyvinvointiin.

Nykyisellään esimerkiksi osa kuntouttavasta työtoiminnasta ja työttömien työpajoista keskittyy ekologista kestävyyttä tukeviin hankkeisiin, kuten korjaukseen, kierrätykseen tai ympäristön kunnossapitoon. Niiden lopullisena tavoitteena on kuitenkin osallistujien työllistyminen avoimille työmarkkinoille riippumatta siitä, onko tuleva palkkatyö ekologisesti kestävä vai ei. Samaan aikaan juuri uudenaikaisella ekososiaalisella työtoiminnalla voisi olla merkittävä rooli kestävyysmurroksessa (Stamm ym. 2020).

Palkkatyön ohella myös kolmannen ja neljännen sektorin vapaaehtoistyö ja ihmisistä itsestään lähtevät ruohonjuuritaso projektit ovat tärkeitä yhteiskuntaa kannattelevia tekemisen ja toiminnan muotoja. Pelkästään vapaaehtoistyön rahallinen arvo on arvioiden mukaan vuosittain yli kolme miljardia euroa (Hirvonen & Puolitaival 2019). Vapaaehtoistyössä ja muissa ansiotyön ulkopuolella tapahtuvissa toiminnoissa on kuitenkin kyse yhteiskunnalle ja ihmisten hyvinvoinnille tärkeistä resursseista, joiden arvoa ei voi mitata ainoastaan rahassa.

Erityisesti nuoret painottavat jo nyt työelämävalinnoissaan ekologista kestävyyttä ja näkevät työlle vaihtoehtoiset osallistumisen tavat usein mielekkäämpinä kuin epäeettisen, ekologisesti haitallisen tai sisällöllisesti epämielikkään työn (Rikala 2021; Helne & Hirvilampi 2021; Myllyniemi & Haikkola 2020).

Työn käsitteen laajentaminen kattamaan erilaisia kolmannen ja neljännen sektorin toimintoja vahvistaisi sellaisia osallistumisen tapoja, joilla tuotetaan ekologisesti kestävää hyvinvointia. Erityisesti niille, joiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille on syystä tai toisesta vaikeaa, tällaiset mahdollisuudet tarjoaisivat ulospääsyn loputtomasta työttömyyden ja siihen liittyvien epäonnistumisen kokemusten kehästä. Työn ja työttömyyden välille voisi syntyä uudenlaisia hyväksytyjä osallistumisen muotoja, joissa toimimiseen ei liittyisi työttömyyden stigmaa ja joilla voisi olla iso merkitys kokonaisvaltaisen ja kestävästi hyvinvoinnin tuottamisessa.

Nykyinen **syyperustainen sosiaaliturva** määrittää tiukasti ne kategoriat, joihin tuensaajat voivat sijoittua. Eri kategoriat asettavat ehtoja tuensaajille. Erityisesti työttömyysturvaan liittyvien ehtojen tarkoitus on ohjata tuensaaja työmarkkinoille. Nämä ehdot eivät useinkaan mahdollista nykyistä kestävämpiä valintoja, kun esimerkiksi nuori ei voi kieltäytyä kestävämmäksi kokemastaan työstä menettämättä oikeuttaan työttömyysetuuteen. Työttömyysturvan saajaa voidaan myös sanktioida vapaaehtoistyöstä tai sellaisesta opiskelusta, joka ei ole työvoimaviranomaisen hyväksymää, vaikka juuri kyseinen vapaaehtoistyö tai itsensä kehittäminen olisi kestävyysmurroksen kannalta oleellista toimintaa (ks. Hirvilampi ym. 2016). Sosiaaliturva ei myöskään mahdollista osa-aikaista tai kausittaista yritystoimintaa. Nykyinen sosiaaliturva onkin monissa tilanteissa enemmän kahlitseva kuin mahdollistava.

Sosiaaliturvan ehtojen ja tiukan syyperustaisuuden lieventäminen voisi vapauttaa energiaa monenlaiseen ihmisistä itsestään lähtevään tekemiseen ja luovuuteen, josta esimerkkejä ovat vaikkapa erilaiset kaupunginosatapahtumat, yhteisöviljelmät ja ravintolapäivät.

Vähemmän ehdollinen sosiaaliturva mahdollistaisi myös pienimuotoista ekologisesti kestävästä yritystoimintaa. Vuosina 2017–2018 toteutetun perustulokokeilun tulokset antavat viitteitä siitä, että sosiaaliturvan ehtojen lieventämisellä voisi olla positiivisia vaikutuksia niin koettuun hyvinvointiin kuin ihmisistä itsestään lähtevään toimeliaisuuteen. Vaikka maksettu perustulo (560 €) vastasi tasoltaan verokkiryhmän saamaa työmarkkinatukea tai työttömän peruspäivärahaa, perustulon saajat kokivat taloudellisen tilanteensa paremmaksi, luottivat enemmän muihin ihmisiin ja yhteiskunnan instituutioihin, kokivat hyvinvointinsa ja terveytensä paremmiksi, kokivat vähemmän stressiä ja masennusta ja suhtautuivat positiivisemmin omaan pärjäämiseensä ja kykyihinsä (Kangas ym. 2020).

Perustulokokeiluun osallistuneet raportoivat myös lisääntyneestä autonomian tunteesta ja mahdollisuudesta suuntautua mielekkääseen tekemiseen, mikä joillekin tarkoitti pienyritystoimintaa, toisille taas vapaaehtoistyötä tai hoivaa (Blomberg ym. 2020). Nämä löydökset ovat merkityksellisiä kestävyysmurroksen näkökulmasta, koska ne antavat viitteitä siitä, että väljemmin ehdoin maksettu perusturva voisi tarjota osalle ihmisistä mahdollisuuksia kehittää uudenlaisia, ekologisesti kestäviä osallistumisen tapoja.

Myös ennalta määritettyyn osallistumiseen sidottu osallisuustulo (ks. Atkinson 1996; McGann & Murphy 2021) olisi keino tukea vaihtoehtoisia osallistumisen tapoja esimerkiksi ympäristönsuojelun tai hyvinvointipalvelujen parissa ja kannustaa osallistumiseen tarjoamalla perusturvaa paremman toimeentulon.

4.2. Osallisuus ja vaikuttaminen kestävyysmurroksessa

Kestävyysmurroksen toteuttamisessa kansalaiset ovat keskiössä. Murroksen toteutuminen vaatii kansalaisilta muutoksia arjessa: kotona, työpaikoilla, vapaa-ajalla ja laajemmassa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Erilaisilla kansalaisilla on kuitenkin erilaiset mahdollisuudet osallistua yhteiskunnan toimintaan. Sosiaaliturvan yksi keskeinen tavoite onkin kansalaisten osallisuuden vahvistaminen ja osallisuuserojen kaventaminen.

Kestävyysmurros asettaa uudenlaisia haasteita osallisuuden toteutumiselle: miten voidaan tukea osallisuutta kestävyysmurroksen tekemisessä ja kestävästä ympäristöstä tai ilmastokansalaisuuden muotoutumista? **Ilmastokansalaisuus** korostaa kansalaisten osallistumismahdollisuuksia ja toimintakykyä ilmastokriisin hillitsemiseksi ja ilmastomuutokseen sopeutumiseksi sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa (Huttunen ym. 2020; Vihersalo 2017). Samalla se tarjoaa näkökulman sellaiseen toimijuuteen ja osallisuuteen, jossa kansalaisuus ei määriy ainoastaan edustuksellisen demokratian tai kuluttajuuden vaikutuspiireissä.

Osallisuuden on myös pitkälti nähty rakentuvan ansiotyön ja työelämään osallistumisen kautta. Kyse on kuitenkin laajemmasta kokonaisuudesta: osallisuus rakentuu arjessa sosiaalisten suhteiden (perhe, ystävät), elinympäristössä olevien kohtaamisen instituutioiden (esim. koulu, kauppa, harrastukset) sekä yhteiskunnan jäsenyyden (poliittinen osallistuminen, työmarkkinat) kautta (Salminen ym. 2021).

Kestävyysmurros vaatii poliittisia päätöksiä. Samalla se nostaa esiin monenlaisia ristiriitoja ja kysymyksiä oikeudenmukaisuudesta. Murroksissa on tärkeää varmistaa kansalaisten mahdollisuudet osallistua julkisiin keskusteluihin, joilla pohjustetaan yhteiskunnallista päätöksentekoa. Yhteiskunnallisen päätöksenteon näkökulmasta tämä edellyttää erilaisten näkökulmien tunnistamista ja yhteen sovittamista. Jotta kansalaiset voivat kokea päätöksenteon legitimiiksi, heidän täytyy voida luottaa julkishallinnon instituutioihin ja päättäjiin.

Kestävyysmurroksessa kansalaisten osallisuuden toteutuminen suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseissa sekä murroksen legitimitteetti edellyttää sitä, että osallisuutta lähestytään myös **sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta**. Nuoret tulevat tulevaisuudessa kantamaan vastuun yhteiskunnasta ja sen ekologisesta ja sosiaalisesta kestävydestä. Sosiaaliturvaa koskevat päätökset osuvat myös vahvimmin juuri nuorimpiin sukupolviin sekä suoraan nykyisinä opiskelijoina, nuorina vanhempina, työuran eri vaiheissa ja lopulta työuran jälkeen että välillisesti seuraavien sukupolvien vanhempina. Nuoret ovat näkyvästi vaatineet osallisuutta erityisesti ilmastotoimia koskevassa päätöksenteossa, samalla päätöksentekijöiden vastuuta korostaen. Nuorten mukaan ilmastomuutoksen torjunnan tulee tapahtua yhteiskunnan perusinstituutiot ja demokraattinen kulttuuri turvaten (ks. esim. Piispa, Ojajärvi & Kiilakoski 2020; Kiilakoski 2022).

Näiden osallisuuden vaatimusten sivuuttaminen on osaltaan haperruttanut joidenkin nuorten luottamusta päätöksentekijöiden sitoutuneisuuteen ja kyvykkyyteen vastata kestävyyskriisiin. Tämä on nostanut epäilyksiä sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta edustuksellisen demokratian keinoin ja on syntynyt liikkeitä,

kuten Elokapina, joka pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon myös muilla keinoilla, esimerkiksi kansalaistottelemattomuuden kautta.

Edustukselliseen demokratiaan vaalikausien vaihtumisen myötä liittyvä lyhytnäköisyys yhdistettynä ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaisiin pitkän tähtäimen päätöksiä vaativiin ilmiöihin edellyttää edustuksellisen demokratian rinnalle osallistuvaa demokratiaa (MacKenzie 2021). Sen avulla voidaan vahvistaa erilaisten ihmisten osallisuutta päätöksentekoon ja yhteisen tulevaisuuden muotoiluun. Erityisesti erilaiset **deliberatiivisen eli puntaroivan demokratian muodot** nähdään tässä hyödyllisiksi. Yhtenä onnistuneena esimerkkinä deliberatiivisen demokratian hyödyntämisestä on Turun kansalaispaneeli, jossa satunnaisotannalla valitut turkulaiset osallistuivat keskustaliikenteen kehittämistä koskevan päätöksenteon valmisteluun.

Osallisuuden tukeminen edellyttää elämäntilanteiden moninaisuuden huomioimista. Työn lisäksi on tärkeää tunnistaa myös työelämän ulkopuolella tapahtuva osallisuus, esimerkiksi vapaaehtois- ja järjestötoiminnassa. Kansalaiset toimivat aktiivisesti kestävyysmurroksen edistämiseksi erilaisissa järjestöissä (Järvelä & Turunen 2019).

Kansalaisyhteiskunnan toimijat voivat toteuttaa päästövähennyksiä käytännössään, mutta myös painostaa päättäjiä tehokkaampaan ilmastopolitiikkaan, esimerkiksi normalisoida ilmastotoimia ja nostaa aihetta julkiseen keskusteluun.

Yhteisöt myös tarjoavat jäsenilleen paikan käsitellä esimerkiksi ilmastokriisin aiheuttamia tunteita rakentavan toiminnan kautta. Näin ne voivat osaltaan laajentaa kestävyystoimia yhteisöllisempään ja keskustelelevampaan suuntaan, jolloin vastuu toimista jakautuu, toimet koetaan hyväksyttävämmiksi ja samalla ne voivat myös muodostua tehokkaammiksi.

Sosiaaliturva voi olla osaltaan rakentamassa monenlaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten mahdollisuuksia toimia aktiivisena kansalaisyhteiskunnassa ja tätä kautta tukea kestävyysmurroksen toteutumista.

Yksi kestävyysmurroksen haasteista on, että osa ihmisistä ei välttämättä koe sitä omakseen. He eivät näe esimerkiksi murroksia kansalaistottelemattomuudella ajavien liikkeiden toimintaa hyväksyttävinä. He voivat myös kokea kestävyteen liittyvät yleiset puheet ja yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivät toimenpiteet vieraannuttavina.

Sosiaaliturvalla voisi olla nykyistä merkittävämpi rooli siinä, miten kestävä elämäntapaa normalisoidaan, ja mahdollistaa osallisuus kestävästä elämäntavoista kaikille, sen sijaan että ne näyttäytyvät vaihtoehtoisina, kalliimpina, identiteetteihin sidottuina ja yhteiskuntaa jakavina vaihtoehtoina. Esimerkiksi Kelan äitiyspakkauksessa painotetaan jo nykyisin vastuullisuutta ja ekologisesti kestäviä valintoja. Kestävyysmurroksen sovittaminen paikallisiin olosuhteisiin voi myös luoda edellytyksiä yksittäisten ihmisten ja yhteisöjen osallisuuden ja osallistumisen turvaamiseen.

Lue lisää nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen kyvyistä ja esteistä sekä nuorten kestävään kehitykseen, kasvuun ja hyvinvointiin liittyvistä käsityksistä STN:n rahoittaman AllYouth-hankkeen verkkosivuilta:

[Kaikki nuoret haluavat määrätä elämästään \(ALL-YOUTH\)](#)

Murrosagentit kestävyysmurroksen osallisuutta vahvistamassa

Pirkanmaalla pienyrittäjien, kansalaisjärjestötoimijoiden ja kunnan toimihenkilöiden kanssa yhteiskehitetty ja yhdessä toteutettu murrosagentti -toimintamalli (2020–2021) loi ihmisille mahdollisuuden osallistua kestävyysmurroksen tekemiseen omista lähtökohdistaan. Se myös toi eri toimijatahoja yhteistyöhön ideoimaan kestävää tulevaisuutta,¹⁰ mutta myös kokeilemaan ja toimimaan yhdessä.

Monet tulevaisuuden ideoista ja kokeiluista liittyvät sosiaaliturvaan:

- Miten ihmiset voivat valita kestävän asumismuodon?
- Millainen on kestävyysmurrosta edistävä toimeentulo?
- Miten huolehdimme toisistamme?
- Miten kirjastot edistävät samalla kestävyysmurrosta ja kylien toimintaa?

Murrosagenttien työskentely toi esiin sen, miten laajasti ja kattavasti sosiaaliturva ja -palvelut linkittyvät ihmisten mahdollisuuksiin toteuttaa kestävyysmurrosta sekä sen, millaisia muutostarpeita nykyinen järjestelmä kaipaa.

4.3. Asuminen

Vähähiilinen asuminen on yksi avaintema Suomen hiilineutraaliustavoitteissa. Nyt tehtävillä rakenteellisilla päätöksillä on kauas tulevaisuuteen ulottuvia vaikutuksia. Energiamurrokseen liittyvä hintojen nousu ja kustannusten epätasainen jakautuminen aiheuttavat yhteiskunnallista epävakautta ja tyytymättömyyttä (Sovacool ym. 2019).

Sosiaalipolitiikan merkitys korostuu erityisesti alueilla, joilla energiantuotanto on ollut riippuvaista kivihilestä tai turpeesta ja joissa rakennuskannassa on paljon suoraa sähkö- tai öljylämmitystä. Toisaalta on hyvä pohtia yhteiskunnallisen tuen merkitystä asuntojen viilentämisessä, sillä pitenevät helleaallot muodostavat merkittävän terveysuhan (MacIntyre ym. 2018) ja ilmastomuutoksen vaikutukset koskettavat erityisesti sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevia (Markkanen & Anger-

¹⁰ Pirkanmaan tulevaisuustarina Inspiraatiota ekologisesti ja sosiaalisesti kestävään kehittämiseen <https://projects.tuni.fi/uploads/2021/08/c39cfaab-murrosagenda-web.pdf>

Kraavi 2019). **Vähähiilisen energiamurroksen suhteen sosiaalipolitiikan tulee olla proaktiivista, jotta hyvinvointivaltion perustasta ja vähähiilisestä siirtymästä voidaan pitää kiinni.**

Suurin osa suomalaisten varallisuudesta on kiinni rakennuksissa ja rakenteissa, jotka heijastavat aikakautensa ihanteita. Näitä rakenteita ei ole aina yksinkertaista saatikka nopeaa muokata vastaamaan ilmastonmuutoksen hillintää tai siihen sopeutumista. Maalämmön ja ilmalämpöpumppujen ilmastovaikutukset ovat selvästi vähäisempiä kuin suoran sähkölämmityksen tai öljylämmityksen (Paiho ym. 2017). Ilmanvaihdon ehdoilla tapahtuva rakenteiden tiivistäminen hukkalämmön vähentämiseksi on toinen merkittävä asumiseen liittyvä ilmastoteko (Montana ym. 2020).

Jotkin energia- ja kulutusmurroksiin liittyvät muutokset ovat kotitalouksille ja yhteisöille taloudellisesti kannattavia – jollakin aikavälillä. Ongelmaksi muodostuu se, miten siirtymä toteutetaan oikeudenmukaisesti, millä aikavälillä siirtymän oletetaan muodostuvan taloudelliseksi ja miten siirtymän välttämättömyydestä puhutaan. Nämä kaikki vaikuttavat murrokseen liittyvän tulevaisuudenuskon rakentumiseen.

Lisäksi on vaarana, että vähähiiliseen asumiseen investointi asettaa jälkijunassa muutoksia tekevät entistä epätasa-arvoisempaan asemaan. Sosiaaliturva tässä mielessä ei saisi sementoida vanhoja rakenteita vaan kannustaa vähähiilisyteen. Ihmisten kokemus osallisuus ja vähähiilisyteen siirtymisen omistajuus ovat merkittävässä roolissa, kun pyritään asumisen murrokseen. Yhteisölliset murrokset (Sperling 2017) tuottavat pysyvämmän ja oikeudenmukaisemman muutoksen kuin vähähiilisyden nimissä tapahtuva gentrifikaatio (Bouzarovski ym. 2018).

Energiamurroksessa aikailu maksaa kotitalouksille, kun fossiilisten energialähteiden hinta nousee. Siirtyminen vähähiiliseen energiaan vaatii kuitenkin energijärjestelmässä mittavia investointeja, jotka luovat hintapaineita myös kuluttajien energialaskuihin. Lisäksi kuluttajat joutuvat myös itse investoimaan uusiin ratkaisuihin. Innovaatiosykli ja edelläkävijyyt voivat siten tuottaa epätasa-arvoa.

Siinä missä siirtyminen vähähiiliseen asumiseen maksaa itsensä takaisin ja erityisesti haja-asutusalueilla omaa sähköntuotantoa voisi siirtää myös ajoneuvojen akkuihin, ne, joilla ei ole mahdollisuuksia vaihtaa asunnon lämmitystapaa, maksavat tulevaisuudessa suhteessa enemmän. Asuinalueet eriarvoistuvat, kun rakennustekniikaltaan vanhanaikaiset taloyhtiöt muodostuvat vähemmän houkutteleviksi. Siten kasvavat energiakustannukset ja vähähiilisyteen tarvittavat investoinnit voivat edistää segregaatiota. Suomeenkin voi muodostua vähähiilisiä asuinalueita, joissa varsinaiset asuinkustannukset ovat huomattavasti matalampia ja alueita, joissa rakennusten arvo ei riitä vakuudeksi energiaremonttien tekoon (Bouzarovski & Tirado Herrero 2017).

Tällä eriytymiskehityksellä on merkittäviä vaikutuksia siihen, miten ilmastotavoitteista puhutaan ja miten ne hyväksytään (Weckroth & Ala-Mantila 2022). **Asumisen energiamurroksessa on kyse tilallisesta oikeudenmukaisuudesta ja siitä, että murroksen myötä ei pääse syntymään ”köyhystaskuja”.**

Tässä muutoksessa täytyy myös ottaa huomioon, miten pandemia on muokannut kenties pysyvästi asumisen ja työnteon suhdetta tietointensiivisillä aloilla. Etätyökentelykäytännöillä on vaikutusta demetropolisaation, kaupunkirakenteen hajautumiseen ja palvelualojen sijoittumiseen. Suomi on täynnä kuihtuvia tai ei-kasvavia kaupunkiseutuja tai taajamia, joiden tarvitseman energian tuotantoa voi miettiä paikallisesti tuotettuna palveluna.

Suomalaisilla on enenevässä määrin kaupunkien ulkopuolella ja pienituloisissa lähiöissä vaikeuksia selvitä kohonneista polttoaine- ja sähkölaskuista tai ylläpitää normaalisti koettua elämäntapaa. Alueilla, joilla rakennuskanta on vanhempaa, energiaremonttiin ei välttämättä ole taloudellista mahdollisuutta. Energian hinnan suhteen käännettä ei ole näköpiirissä ja yhteiskunnat kohtaavat ”**energian trilemmaa**” (Weiss ym. 2021), jossa valintoja pitää tehdä energiantarjonnan turvaamisen, sen edullisuuden ja ilmastotaakan välillä. Ihmisillä pitää olla varaa elämiseen, mutta samalla varaa muuttaa kulutustaan irti fossiilisten polttoaineiden rakenteista.

Vaarana on, että ilmastotoimilla on lyhyellä aikavälillä sosiaalista eriarvoisuutta lisäävä vaikutus. Olennaisinta on pitää kiinni yhteisöllisestä koheesiosta, antaa tilaa epämurroksista puhumiselle (Kaika 2017) sekä tarjota selkeitä menetelmiä, suunnitelmia ja tukea vähähiiliseen asumiseen siirtymistä.

Tärkeää on pyrkiä selittämään, miksi fossiililla polttoaineilla tuotetun energian hinta tulee kasvamaan, miten yhteisöjä ja taloyhtiöitä voi kannustaa investoimaan omiin vähähiilisiin ja taloudellisiin energiaratkaisuihin ja minkälaista maailmaa energiamurroksella tavoitellaan. Vähähiilistä asumista tuettaessa on mahdollista saavuttaa ”positiivisia keikahduspisteitä” (Tàbara 2021) tai perättäisiä, kertautuvia onnistumisia (Otto ym. 2020), jotka aiheuttavat sosiaalisen kierteen, jossa vähähiilisyteen siirtyminen itsessään tuottaa lisää siirtymää. Sosiaaliturvan asema tässä on erityisen merkittävä.

Yhteiskunnallinen tukiverkko tasoittaa siirtymän hyväksyntää siten, että ero edelläkävijöiden ja viimeisinä tulijoiden välillä ei kasva liian suureksi, ja että yhteiskunnallinen keskustelu ei käännä ilmastokriisin kannalta välttämätöntä muutosta sosiaalisesti väärään suuntaan.

Lue lisää asumisen ja rakentamisen oikeudenmukaisesta kestävyysmurroksesta STN:n rahoittaman DecarbonHome-hankkeen verkkosivuilta:

[Kohti hiilivapaita koteja: Asukaskeskeiset ratkaisut lähiöiden ja maaseudun ilmastoviisaaseen asumiseen \(DeCarbonHome\)](#)

4.4. Yksityinen kuluttaminen, kulutuksen digitalisaatio ja kiertotalous

Tulevaisuudessa sosiaaliturvaa ohjaavassa kulutuskorissa palveluiden osuuden tulisi olla nykyistä suurempi. Aineettomat palvelut tuotetaan usein lähellä kuluttajia, ja ne tuottavat vähemmän jätettä. Korona-aika on nostanut lähipalveluiden ja lähituotannon arvostusta ja myös lisännyt digitaalisissa ympäristöissä kuluttamista, kuten verkko-ostamista (Nyrhinen, Skippari & Wilska 2021). Erityisesti kotimainen verkko-kauppa on kiinnostanut aiempaa enemmän. Myös kuluttajien kriittisyys Kiinassa halpatuotettua tavaraa kohtaan on kasvanut (Wilska ym. 2020). Välttämättömät tarpeet on entistä helpompi tyydyttää palvelujen kautta, ja elämänlaatua määritetään yhä enemmän elämysten kuin materiaalisten tavaroiden kautta.

Yksityisen kulutuksen ja sosiaaliturvan yhtymäkohdat kestävyysmurroksessa koskevat mm. seuraavia aiheita

- eri sosiaalipalvelujen kohderyhmien tarpeet
- energian hinta ja kotitalouksien menot (asumisen osalta ks. luku 5.3)
- välttämättömyyksien uudelleenmäärittely, digitaalisen kulutuksen ja digipalvelujen hyödyntäminen esim. digipalvelujen käytön opastuksen tuki
- kotipalvelujen tuen laajentaminen, parempi saatavuus
- elintarvikkeiden jakelun tehostaminen ja esim. lailla turvattu digikaupan saatavuus myös syrjäseudulla (ruokajärjestelmä, ks. luku 5.5)
- digivälitteisen palveluverkon ja logistiikan parantaminen
- kiertotalouden edistäminen
- alustatalouden ratkaisujen selvittäminen ja tuki.

Kulutuksen ohjaukseen käytetty keinovalikoima on laajentumassa kohti kovempia taloudellisen ohjauksen keinoja. Tämä perustuu arvioon, jonka mukaan kestävyysmurros edellyttää materiaalisen kulutuksen vähentämistä rikkaissa ylikuluttavissa hyvinvointivaltioissa. Kulutusta tulisi ohjata sosiaalisesti ja ekologisesti kestävään ”kulutuskäytävään”, jonka minimitaso muodostuu riittävästä tarpeiden tyydytyksestä ja maksimitaso ekologisesti kestävästä päästöjen ja luonnonvarojen käytön tasosta (esim. Di Giulio & Fuchs 2014). Pysyttelemisen 1,5 asteen lämpenemisen rajoissa on todennäköisempää, jos materiaalista kulutusta ja energiantarvetta vähennetään (Steffen ym. 2018). Haasteena on ohjauksen kohdentuminen.

Esimerkiksi EU:n päästökauppa vaikuttaa lämmityksen hintaan ja suoraan kotitalouksien menoihin. Ehdotettu päästökaupan laajennus tieliikenteeseen ja rakennuksiin (COM(2021) 551 final) lisää erityisesti niiden kuluttajien menoja, joiden liikkuminen perustuu fossiilisten polttoaineiden käyttöön ja jotka lämmittävät talonsa fossiililla energialähteillä. Vaarana on se, että kulutusmahdollisuuksien jakautuminen alkaa entistä enemmän heijastella tulo- ja varallisuuseroja. Tämän eriarvoistavan kehityksen välttämiseksi komissio on ehdottanut ilmastotoimia koskevan sosiaalirahaston perustamista (EU-komissio, COM 2021/568 final). EU-laajuiseen rahastoon liittyy

kuitenkin huomattavia vaikeuksia ja Suomi on suhtautunut ehdotukseen kriittisesti (Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle U 61/2021 vp).

Edellä esitetty esimerkki osoittaa, että kestävyysmurroksessa kulutuksen ohjauskeinojen yhdistelmän on oltava riittävän monipuolinen:

- Verotuksella voidaan luoda yleisiä ja kattavia kannusteita.
- Tukia voidaan suunnata harkinnanvaraisesti.
- Informaatio ja vertaistuki luo osallisuutta.
- Lisäksi on kiinnitettävä huomiota tulonsiirtovaikutuksiin.
- Kuluttajilla on mahdollisuuksia vastata ohjaukseen siirtämällä kulutustaan vähemmän luonnonvaroja kuluttaviin ja pienempiä kasviuonekaasupäästöjä aiheuttaviin tuotteisiin ja palveluihin sekä hyödyntämällä kiertotaloutta. Siirtyminen kestävyysmurroksen mukaiseen kulutukseen edellyttää kuitenkin tietoa ja taitoja, joita kaikilla kuluttajilla ei ole.
- Joissakin tapauksissa kulutuskorin rakenteen muuttaminen vaatii varallisuutta, kuten esimerkiksi investointi sähkö- tai kaasuautoon.
- Asuinpaikkakunnalla on merkitystä, sillä kiertotalouden infrastruktuuri on alueellisesti eri tavoin kehittynyt.

Henkilökohtaiset ja kulttuuriset taustatekijät vaikuttavat myös suhtautumiseen kiertotalouteen.

Sosiaaliturvan kannalta yksityisen kulutuksen ohjaaminen ei ole yksinkertaista. Esimerkiksi sosiaaliturvan ehdot ja syyperustaisuus tulee arvioida kestävyysmurroksen näkökulmasta ja mahdollisuuksien mukaan muuttaa siten, että ne tukevat ja ohjaavat asiakkaiden kulutuskäyttäytymistä kestäväan suuntaan. Muutos edellyttää myös sosiaaliturvan henkilökunnan kouluttamista.

Lue lisää yksityisestä kuluttamisesta, kulutuksen digitaalisesta ja kiertotaloudesta sekä nuorten talousosaamisesta ja kulutustaitojen parantamisesta erityisesti digiympäristöissä STN:n rahoittaman DigiConsumers-hankkeen verkkosivuilta:

[Digitaalisiksi kuluttajiksi oppimassa: Kuinka parantaa nuorten taloustaitoja teknologisoituvassa kulutusyhteiskunnassa? \(DigiConsumers\)](#)

4.5. Ruokajärjestelmän muutokset ja ruokaturva

Ruokajärjestelmän rooli ilmastonmuutoksen torjunnassa ja hillinnässä on merkittävä ja tulee kasvamaan lähitulevaisuudessa. Ruokajärjestelmässä tarvittavia muutoksia on tärkeää tarkastella kokonaisuutena. Ilmastopäästöjen vähentäminen vaatii maankäytön muutoksia ja viljelymenetelmien kehittämistä, etenkin turvemilla (ks. seuraava alaluku; Lehtonen ym. 2021; Karttunen ym. 2021), ruokahävikin vähentämistä sekä muutoksia kohti kasvis- ja kalapainotteisempaa ruokavaliota (IPCC 2019; Saari- nen ym. 2019). Kasvis- ja kalapainotteisempi ruokavalio on tärkeää myös ravitsemuk- sen ja terveyden kannalta (Päivärinta ym. 2020; Pihlanto ym. 2021; Valsta ym. 2018).

Suomesta puuttuu tällä hetkellä vahva ruokapoliittinen ohjelma, joka auttaisi tarkas- telemaan ruokajärjestelmässä vaadittavia muutoksia kokonaisuutena ja tukisi alaa kestävyysmurroksessa (Kaljonen ym. 2020). Ruokajärjestelmän kestävässä siirty- mässä myös sosiaalipoliittisilla toimilla on oma vankka paikkansa.

Lue lisää ruokajärjestelmän muutoksista ja ruokatur- vasta sekä siitä, miten siirtymä ilmastoviisaaseen ja terveelliseen ruokajärjestelmään voidaan tehdä kestävästi, hyväksyttävästi ja oikeudenmukaisesti STN:n rahoitta- man JustFood-hankkeen verkkosivuilta:

[Reilu ruokamurros: Eriarvoisuuksien tunnistaminen ja ratkaiseminen matkalla kestävään, terveelliseen ja il- mastoneutraaliin ruokajärjestelmään \(JUST-FOOD\)](#)

4.5.1. Ruuantuotanto ja sen ohjaus

Maataloustuotantoa ohjaa ja tukee EUn yhteinen maatalouspolitiikka (jatkossa YMP). YMP:n tavoitteena on tukea maataloustuottajia ja parantaa maatalouden tuotta- vuutta, jotta kuluttajille on jatkuvasti tarjolla kohtuuhintaisia elintarvikkeita. Samalla se pyrkii säilyttämään ja pitämään maaseudun elinkeinoelämän vireänä sekä varmis- tamaan EU:n viljelijöille kohtuullisen toimeentulon. Suomessa maataloustuet ovat ol- leet tärkeä väline viljelijöiden toimeentulon ja pohjoisesta sijainnista aiheutuvien tuo- tantokustannusten erojen tasaamiseksi EU:ssa.

Ympäristötoimia on integroitu osaksi YMP:aa jo 1990-luvun lopulta alkaen. EU:n uusi *Pelloilta pöytään -strategia* (EU-komissio 2020) on asettanut yhä kunnianhimoisem- mat tavoitteet ilmastopäästöjen ja luontokadon vähentämiseksi. Kestävyysmurros on kuitenkin ollut vaikea toimeenpanna osana olemassa olevaa YMP:n tukijärjestelmää. Tämä nähtiin taas YMP:n kansallisen strategian suunnittelussa vuosille 2021–2027, jossa ilmastotoimet jäivät riittämättömiksi (MMM 2021). YMP:n ilmastotoimien rinnalle vaaditaan kansallisia toimia, etenkin turvemaiden päästöjen hillintään.

Ruoantuotanto liittyy kiinteästi maankäyttösektoriin, jossa on monia mahdollisuuk- sia vahvistaa hiilinielua, ylläpitää hiilivarastoja ja vähentää kasvihuonekaasupäästöjä

(Lehtonen ym. 2021). Muuttamalla turvemaapeltojen viljelykäytäntöjä ja tukia sellaisiksi, että turpeen hiilivarasto säilyy, saadaan aikaan merkittäviä päästövähennyksiä. Päästöt vähenevät, jos veden pintaa pidetään korkealla edes osan vuodesta. Tämä koskee myös kesantopeltoja turvemailla. Turvemaapeltojen siirtäminen kosteikkoviljelyyn tai kokonaan pois maatalouskäytöstä on maankäyttösektorin merkittävä päästövähennyskeino, mutta sen toteuttaminen ei etene, ellei luoda oikeudenmukaista kannustetta, joka tekee siirtymän viljelijöille taloudellisesti kannattavaksi ja sosiaalisesti ylisukupolisesti kestäväksi. Maankäyttösektorilla ilmastotoimien kustannusvaihtokukset vaihtelevat harjoitetun maankäyttö- ja maatalouspolitiikan mukaan.

Maataloustukeen sisältyy monia tärkeitä viljelijöiden toimeentuloa ja elintarvikkeiden hintaa tasaavia elementtejä, mutta se ei nyky muodossaan kannusta alkutuotantoa uudistumaan. Päinvastoin, se on monin tavoin nykyistä tuotantorakennetta säilyttävä järjestelmä. Esimerkiksi iso osa hehtaariperusteisista maataloustuista ohjautuu kotieläintuotantoon. **Kestävyyssuurroksen edistäminen maataloudessa vaatii maataloustukijärjestelmän kriittistä tarkastelua. Tämä on pitkän aikavälin tehtävä ja vaatii EU-tason vaikuttamista. Koulutus- ja sosiaalipoliittisia toimien rooli on tukea viljelijöitä kestävyys siirtymässä.**

Ilmastonmuutoksen vaikutukset, mutta myös toimet sen hillitsemiseksi, jotka voivat näkyä esimerkiksi energian hinnan nousuna, vaikuttavat tulevaisuudessa ruuantuotannon kannattavuuteen, viljelijöiden toimeentuloon ja riskien hallintaan. Muutokset eivät koske pelkästään Suomea, vaan vaikutukset ovat Euroopan laajuisia ja myös globaaleja (Carter ym. 2021). Ne näkyvät nousupaineina elintarvikkeiden hinnoissa, mikä voi lisätä eriarvoisuuksia ruokaturvassa. Elintarvikkeiden hintojen nousu lisää todennäköisesti sosiaalietuuksien tarvetta ja kustannuksia.

Lue lisää ruuantuotannosta, sen ohjauksesta ja siitä, miten palkokasveilla voidaan edistää kestävä ruokajärjestelmää ja terveyttä STN:n rahoittaman Leg4Life-hankkeen verkkosivuilta:

[Palkokasveilla kohti kestävä ruokajärjestelmää ja terveyttä \(Leg4Life\)](#)

4.5.2. Ravitsemus

Kasvis- ja kalapainotteinen ruokavalio on useissa tutkimuksissa todettu hyväksi sekä terveydelle että ympäristölle (Swinburn ym. 2019; Willet ym. 2019). Suomessa on arvioitu, että siirtyminen nykyistä kasvispainotteisempaan ruokavalioon voi vähentää ruokavalion ilmastopäästöjä merkittävästi (Saarinen ym. 2019).

Sosiaalipoliittisilla toimilla on Suomessa ohjattu terveellistä syömistä jo pitkään. Suomessa kansalliset ravitsemussuositukset (VRN 2014) ohjaavat julkisten ruokapalveluiden palveluntarjontaa, esim. varhaiskasvatuksessa, kouluissa, oppilaitoksissa ja vanhusten hoidossa. Suositusten noudattaminen ei ole tällä hetkellä laissa, mutta kunnat ja kaupungit vaativat näitä palvelusopimuksissaan. Ravitsemussuosituksia

päivitetään parhaillaan pohjoismaisella tasolla niin, että niihin liitetään myös kestävyyskriteerit (Helsediktoratet 2021). Myös Suomessa kestävyyskriteerit tullaan integroimaan kansallisiin ravitsemussuosituksiin, jotka perinteisesti on päivitetty pohjautuen uusimpiin pohjoismaisiin suosituksiin. Ravitsemussuositusten päivitys tarjoaa mahdollisuuden koota yhteen tutkimustieto suomalaisen kestävästä ruokavalion määrittämiseksi.

Siirtymässä kohden nykyistä kasvispainotteisempaa ruokavaliota täytyy arvioida muutoksen ravitsemuksellisia etuja ja mahdollisia riskejä ravitsemukselliselle turvallisuudelle koko väestö ja haavoittuvassa asemassa olevat huomioon ottaen (Valsta ym. 2022). Suomalaisilla työikäisillä on varaa vähentää eläinperäisten elintarvikkeiden, erityisesti punaisen ja prosessoidun lihan kulutusta, vähintään neljänneksellä ravintoaineiden saannin vaarantumatta (Päivärinta ym. 2020; Sares-Jäske ym. 2021). Esimerkiksi tällä hetkellä 79 prosenttia miehistä kuluttaa punaista ja prosessoitua lihaa yli ravitsemussuositusten (Valsta ym. 2018).

Samalla kun eläinproteiiniperäisiä ruokia korvataan kasviproteiinin lähteillä, voidaan vaikuttaa myönteisesti mm. ruokavalion rasvan laatuun, kuidun saantiin ja veren rasva-arvoihin. Tällä muutoksella voidaan todennäköisesti vähentää sairastuvuutta sydän- ja verisuonisairauksiin, tyypin 2 diabetekseen ja syöpiin tulevaisuudessa.

Ensimmäisenä tavoitteena väestötasolla voi pitää nykyisten ravitsemussuositusten saavuttamista lihan kulutuksen osalta. Maltillinen muutos kohti kasvispainotteisuutta on myös yksilölle turvallinen, sillä etenkin maitotuotteiden ja kalan sisällyttäminen muuten kasvisvoittoiseen ruokavalioon turvaa kriittisten ravintoaineiden, kuten kalsiumin, D-vitamiinin ja välttämättömien aminohappojen saantia (Itkonen ym. 2021; Pellinen ym. 2021). Tämä on tärkeää ottaa huomioon erityisesti lasten ja vanhusten kohdalla, joiden ravintoaineiden tarve suhteessa painoon on suurempi kuin työikäisellä aikuisväestöllä.

Kestävyysmurroksen mukaisia ravitsemussuosituksia voidaan edistää esimerkiksi sosiaaliturvan neuvontapalveluissa. Se edellyttää mm. sopivien aineistojen ja oppaiden tuottamista.

Lue lisää ravitsemuksen vaikutuksista ympäristölle sekä siitä, miten uudet proteiini-lähteet edistävät ruokaturvaa ja hiilineutraaliustavoitteita STN:n rahoittaman ScenoProt-hankkeen verkkosivuilta:

[Uusia proteiini-lähteitä ruokaturvan ja ympäristön hyväksi \(ScenoProt\)](#)

4.5.3. Julkiset ruokapalvelut

Suomalainen kouluruokailun malli, joka takaa jokaiselle koululaiselle oikeuden täysipainoiseen ateriaan koulupäivän aikana, on auttanut merkittävästi tasaamaan ravitsemuseroja eri väestöryhmissä. Oppilaiden osallistuminen kouluruokailuun on

kuitenkin ollut laskussa viime vuosina, etenkin kaupungeissa. Jatkossa valtion ja kuntien on taattava resurssit kouluruokailun kehittämiseen.

Tulosperusteista hankintaa on kehitettävä myös hyvinvointipalvelujen hankinnassa, joita julkiset ruokapalvelut mitä suurimmassa määrin ovat. **Kestävyyssurroksen huomioiminen hankinnoissa, ruokalistasuunnittelussa ja reseptiikan suunnittelussa vaatii panostuksia alan henkilökunnan koulutukseen. Kestävää kouluruokailua on kehitettävä yhdessä oppilaiden kanssa, jotta voidaan samalla tukea pysyvempiä muutoksia ruokailutavoissa** (Kaljonen ym. 2018; Kortetmäki ym. 2021). Suomi on vuonna 2021 toiminut Maailman ruokaohjelman kouluruokalähtetiläänä korostaen kouluruokaohjelman merkitystä ruokaturvan takaamiseksi.

Tuore korkeakoulujen ruokailusuositus painottaa kasvipainotteisen ruokavalion edistämistä (VRN 2021). Moni ylioppilaskunta onkin asettanut omia vastuullisuustavoitteitaan opiskeljaruokailun järjestämiselle. Nuorten on monissa tutkimuksissa todettu suhtautuvan ruokavaliomuutokseen muita ryhmiä myönteisemmin (Kaljonen & Niva 2022). Kelan ateriatuen avulla tätä murrosta voitaisiin tukea aktiivisemmin.

Ruoka-apua voidaan pitää julkisena ruokapalveluna, mutta se on Suomessa institutionalisoitunut osaksi vapaaehtoista sosiaaliapua. Sen kautta myös kauppoissa syntyvää ruokahävikkiä on voitu pienentää lahjoittamalla tuotteita ruoka-apuun. Sen tulisi olla hätäapu, eikä se saisi muodostua kenenkään pääasialliseksi ruoanlähteeksi. COVID-19 on kuitenkin lisännyt myös ruoka-avun tarvitsijoiden määrää. **Hyvinvointivaltiossa sosiaaliturvaa tulisi voida kehittää niin, ettei kukaan joutuisi turvautumaan ruoka-apuun** (Silvasti 2020).

4.5.4. Uudet ohjauskeinot

Kestävyyssurroksen tukeminen ruokajärjestelmässä tulee jatkossa vaatimaan myös uusia ohjauskeinoja (Saarinen ym. 2019).

Kestävyyssurroksen tukemiseksi on painetta rajoittaa epäterveellisten elintarvikkeiden kulutusta ja nostaa elintarvikkeiden hintoja tuotannon hiilipäästöjen huomioon ottamiseksi. On keskusteltu epäterveellisten elintarvikkeiden mainonnan rajoittamisesta (Fogelholm ym. 2021) ja haittaverojen asettamisesta elinkaari- ja ympäristöpäästöjen mukaan.

Rajoitus- ja verotuskeinoja suunniteltaessa on tärkeää arvioida keinojen vaikutavuutta sekä terveys- että ympäristönäkökohdat huomioiden. Elintarvikkeiden verotus voi vaatia myös erilaisten kompensatiokeinojen mukaan ottoa. Tässä sosiaalipoliittisella harkinnalla on oma paikkansa. On myös muistettava, että kestävä ja terveellinen ruokavalio on myös investointi hyvinvointiin ja auttaa ennaltaehkäisemään monia elintasosairauksia yhdessä riittävän liikunnan kanssa.

4.6. Sopeutuminen ilmastonmuutokseen

Ilmastonmuutoksen vaikutukset voivat lisätä eriarvoisuutta ihmisten välillä. Heikommassa asemassa olevat voivat altistua ilmastonmuutoksen vaikutuksille laajemmin kuin hyväosaiset ja/tai heidän haavoittuvuutensa on suurempi (IPCC 2022). Taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevilla on myös heikommät edellytykset jälleenrakentamiseen sään ääri-ilmiöiden aiheuttamien tuhojen jälkeen.

Sosiaaliturvan kannalta kriittisiä kysymyksiä liittyy mm. siihen, miten sopeutumiskyky on mahdollista nostaa ennakoivasti, miltä osin yhteiskunta ylläpitää ennakkovaroitusjärjestelmiä, jotka voivat vähentää altistumista ilmastonmuutoksen vaikutuksille ja miten yhteiskunta osallistuu jälleenrakentamiseen ääri-ilmiön seurausten korjaamisessa.

Suomessa katsotaan taloudellisen varautumisen ääri-ilmiöihin kuuluvan ensisijaisesti yksityisen vakuutustoiminnan piiriin (Positive impact 2021). Aikaisemmin verovaroin korvattavia vahinkoja on siirretty yksityisen vakuutuksenottajan vastuulle. Tulvavahinkojen korvausjärjestelmä muuttui vuonna 2014, kun luovuttiin valtiollisista korvauksista ja yksityisen vakuutuksen piiriin tulivat vesistötulvien lisäksi myös hulevesi- ja meritulvat. Satovahinkojen korvaaminen siirtyi vuonna 2016 valtiolta vakuutusyhtiöille. Myös metsien vakuutus perustuu yksityiseen vakuutusturvaan.

Toimiakseen tasa-arvoisesti, järjestelmä edellyttää, että yksityiset tahot ovat tietoisia vakuuttamisen mahdollisuudesta ja että heillä on siihen sekä varaa että motivaatiota. Esimerkiksi noin 44 prosenttia metsänomistajista ei ole vakuuttanut metsiään (Hänninen ym. 2020).

Suomen ilmastopaneeli korosti selvityksessään (Juhola ym. 2016) tarvetta tarkastella sitä, miten vakuutusten siirtäminen yksityisen vakuutustoiminnan piiriin vaikuttaa sopeutumiseen. Raportissa ei kuitenkaan kiinnitetty huomiota oikeudenmukaisuuskysymyksiin, jotka voivat nousta merkittäviksi, erityisesti jos ääriolosuhteet yleistyvät ilmastonmuutoksen seurauksena.

Sosiaaliturvan kannalta kysymys on yhtäältä korvausten kohdentumisesta ja määrästä, toisaalta asian huomioimisesta neuvonnassa. On todennäköistä, että suuri osa väestöstä, jolla on merkittävää omaisuutta, on myös huolehtinut omaisuuden vakuuttamisesta. Alkutuotannosta elantonsa saavilla voi kuitenkin myös olla vakuuttamattonta omaisuutta ja toimintaa, joihin kohdistuvat ääri-ilmiöt voivat aiheuttaa taloudellista ahdinkoa. **Kestävyyssuurroksessa pyritään sopeutumiskyvyn nostamiseen siten, että haavoittuvuus ääri-ilmiöiden vaikutuksille vähenee. Tämä voi edellyttää myös sosiaaliturvalta aikaisempaa aktiivisempaa otetta ja syvällisempää tietoisuutta ilmastonmuutoksen mahdollisista vaikutuksista sekä sopeutumismahdollisuuksista.**

4.7. Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen

Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen maailmanlaajuisesti edellyttää, että onnistutaan estämään ilmastonmuutoksen eteneminen, mutta se ei riitä. Lisäksi on

turvattava eri eliölajien elinympäristöjä (Biodiversiteettisopimus¹¹; EU:n biodiversiteettistrategia COM(2020) 380 final). Haaste on merkittävä.

Hallitustenvälinen luonnon monimuotoisuus- ja ekosysteemipalvelupaneeli IPBES tulee tarkastelemaan monimuotoisuuden menetyksen syyt laajassa arvioinnissa, joka yhdistää yksilön käyttäytymisen ja yhteiskunnallisen toiminnan tasot, ottaen huomioon taloudelliset, kulttuuriset, institutionaaliset, tekniset ja teknologiset ulottuvuudet.¹² Tämä osoittaa, että myös monimuotoisuuden turvaamisella on potentiaalisia yhtymäkohtia sosiaaliturvan kanssa.

Silloin kun monimuotoisuuden turvaaminen johtaa jonkin toiminnan merkittävään rajoittamiseen, on mahdollista, että sosiaaliturvaa tarvitaan uusien kestävien toimintojen käynnistämiseksi. Monimuotoisuuden turvaaminen edellyttää useissa tapauksissa maankäytön ja luonnonvarojen käytön ohjausta, mikä voi sulkea pois kilpailevia toimintoja kuten rakentamista, metsien intensiivistä hyödyntämistä tai kaivosten avaamista. Uudet, luonnon monimuotoisuuden turvaamisen kanssa yhteensovittavissa olevat toiminnot, kuten matkailu tai ekstensiivinen metsätalous, eivät välttämättä kykene korvaamaan ainakaan lyhyellä aikavälillä sitä taloudellista tuottoa tai niitä työtilaisuuksia, joita menetetään monimuotoisuuteen haitallisesti vaikuttavien toimien rajoittamisella.

Suomessa metsien käyttö on merkittävä sekä monimuotoisuuden turvaamisen että ilmastotoimien kannalta. Metsien hiilinielua voidaan lisätä puuston kasvua parantavilla toimilla kuten lannoituksilla sekä varmistamalla uudistusalueiden nopea taimettuminen. Runsasravinteisilla turvemaidella ojituksen välttäminen vähentää maaperän kasvihuonekaasupäästöjä. Ylläpitämällä elinvoimaista puustoa ja kasvattamalla metsää jatkuvapeitteisenä voidaan välttää monimuotoisuuden kannalta haitallisia ojituksia, koska puuston haihdunta kuivattaa tarpeeksi. Metsäkadon pysäyttämisellä eli hillitsemällä metsien raivaamista pelloiksi ja rakennetuksi maaksi vältetään maankäyttösektorin päästöjen lisääntyminen ja ylläpidetään mahdollisuuksia turvata metsien monimuotoisuutta.

EU:n **oikeudenmukaisen siirtymän rahasto**¹³ (Just Transition Fund), jolla pyritään vastaamaan ilmastonmuutoksen hillinnän aiheuttamiin kielteisiin seurauksiin, on esimerkki yrityksestä vauhdittaa murrosta samalla tukien alueita, ihmisiä ja yrityksiä, joiden toimintaedellytykset muuttuvat kestävyysmurroksen myötä. EU:n jäsenmaiden alueellisissa oikeudenmukaisen siirtymän suunnitelmissa linjataan rahastolta saatavan tuen kohdentamisen ehdot. Vastaavaa järjestelmää ei ole luotu luonnon monimuotoisuuden turvaamista tarkoittavien yhteiskunnallisten sopeutumisprosessien tueksi.

Sen sijaan monimuotoisuuden turvaamiseen viitataan useiden erilaisten EU:n piirissä kehitettyjen yhteiskunnallisten tukiprosessien yhteydessä. Keskeiseksi on nouse-

¹¹ <https://www.cbd.int/convention/>

¹² <https://www.ipbes.net/transformation-change>

¹³ Just transition fund: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/just-transition-fund_en.

massa **“ei merkittävää haittaa” -periaatteen** (Do No Significant Harm, DNSH) soveltaminen, jonka yhtenä lähtökohtana on se, että tuki ei saa muodostua esteeksi pyrki-
myksille turvata luonnon monimuotoisuutta (Forsius ym. 2022).

Ei merkittävää haittaa -periaatteen soveltaminen laajasti sosiaaliturvan yhteydessä edellyttäisi mahdollisimman yksiselitteisten ja helposti sovellettavien kriteerien kehittämistä, mikä on vaativa tehtävä. Myös käännteinen tehtävä, eli myönteisten monimuotoisuusvaikutusten tunnistaminen rahoituksen suuntaamisessa on haasteellista, kuten mm. tarkastelut EU:n rahoituksen taksonomiasta ovat osoittaneet (Schrems & Bär 2021).

Lue lisää luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta, kestävästä biotaloudesta ja ilmastonmuutoksen hillitsemistä uusilla maatalous- ja metsämaan viljely- ja hoitomenetelmillä STN:n rahoittaman SOMPA-hankkeen verkkosivuilta:

[Uudet maatalous- ja metsämaan viljely- ja hoitomenetelmät - avain kestävään biotalouteen ja ilmastonmuutoksen hillintään \(SOMPA\)](#)

5. Synteesi ja pohdinta

5.1. Kestävä hyvinvointi: mahdollisuudet ja karikot

Kestävä hyvinvointi edellyttää planetaaristen ekologisten rajojen puitteissa toimimista. Ihmistoiminnan aiheuttama ilmastonmuutos, biodiversiteetin väheneminen ja luonnonvarojen kestämaton käyttö osoittavat, että tällä hetkellä ylitämme monilta osin nämä rajat ja vaarannamme ihmiskunnan tulevaisuuden. Ekologisesti kestämaton kurssin muuttaminen kestävä kehityksen mukaiseksi ja turvallisen hyvinvointivaltion toimintaympäristöksi edellyttää kestävyysmurrosta. Siihen liittyy myös sosiaalisia investointeja, joilla lisätään inhimillistä pääomaa koulutuksen avulla.

Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä on sidottu hyvinvointivaltion paradoksiin: samalla kun pyrimme turvaamaan nykyisten suomalaisten hyvinvointia, heikennämme tulevien sukupolvien hyvinvoinnin edellytyksiä. Nykyinen hyvinvoinnin tavoittelun malli ei voi jatkua, koska suomalaisten korkea hyvinvoinnin taso on saavutettu muualla asuvien köyhien, muiden lajien ja tulevien sukupolvien kustannuksella (esim. Hirvilampi 2015). Samalla hyvinvointivaltion rahoituspohja ja sosiaaliturvajärjestelmä on rakennettu jatkuvan talouskasvun ja täystyöllisyyden perustalle. Kestävyyskriisi haastaa tämän talousmallin. Kestävyys edellyttää muutoksia talouden rakenteessa, tuotantotavoissa, kulutuskäyttäytymisessä ja myös verotuksessa.

Ilmastonmuutos ja elonkehän muutokset haastavat suomalaista sosiaaliturvaa uudistamaan, koska sosiaaliturvajärjestelmä ei nykyisellään vastaa uudenlaisiin ekososiaalisiin riskeihin, jotka liittyvät ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja siihen sopeutumiseen sekä luontokadon torjumiseen. Jotta sosiaaliturva voisi mahdollistaa kestävyysmurroksen, tarvitaan muutoksia siinä, minkälaiseen talousmalliin sosiaalivakuutuksen rahoitus perustuu, minkälaisia riskejä syyperustainen sosiaaliturva kompensoi ja minkälaisia kannustimia sosiaaliturva tarjoaa kestävään elämäntapaan siirtymiseksi. Rakenteen muutos voi tapahtua toimialojen ja kulutuksen osa-alueiden sisällä esimerkiksi ruokavaliomuutosten muodossa. Voidaan kuitenkin myös ajatella, että rahankäyttö esimerkiksi kotitalouksien kestävyysratkaisuihin, kuten energiaremontteihin, siirtää kulutusta kestävyyttä tukeville talouden sektoreille (Claudelin ym. 2018).

Kestävää hyvinvointia tukevan sosiaaliturvan tulisi mahdollistaa siirtymisen vähemmän materiaali- ja energiaintensiiviseen kulutukseen. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi viitebudjettien mukaisten välttämättömien kulutuskorien sisällössä korostettavia materiaalitehokkaita palveluja ja kestävyysmurroksen mukaisia tuotteita. Sosiaaliturvan uudistamisessa olisi olennaista kehittää sosiaaliturvaan ja sen palveluihin soveltuvaa tulkintaa “ei merkittävää haittaa” -periaatteesta. Periaatteesta johdettujen kriteerien avulla tulisi varmistaa, ettei sosiaaliturvakaan aiheuta merkittäviä ympäristöön kohdistuvia haitallisia sivuvaikutuksia.

5.2. Tutkimustarpeet

Tässä strategisen tutkimuksen tietokoosteessa on tuotu esiin erilaisia yhteyksiä sosiaaliturvan, ilmastonmuutoksen ja elonkehän turvaamisen välillä. Näiden yhteyksien nykyistä syvällisempi ymmärtäminen ja niiden huomioiminen päätöksenteossa on kriittisen tärkeää oikeudenmukaisen siirtymän saavuttamiseksi.

Sosiaaliturvan ja kestävyysmurroksen väliset suhteet ovat tutkimusaiheena uusi, eikä kaikkia merkittäviä yhteyksiä tunneta. Aiheeseen liittyy laajoja poliittisesti haasteellisia kysymyksiä, kuten mahdollisuudet irtautua talouskasvusta (ns. degrowth) ja samalla ylläpitää ja rahoittaa hyvinvointivaltiota, perustulon toteuttamismahdollisuudet ja sen ehdot sekä työn uudelleenmäärittely. Näitä kaikkia on yhdistetty kestävyysmurrokseen, mutta niistä käydään kiivasta tieteellistä ja poliittista keskustelua. Keskustelujen jäsentämiseksi tarvitaan lisää teoreettista ja empiiristä tutkimusta aiheista. Kestävyysmurros tarjoaa yhden viitekehyksen, jota vasten ehdotettuja uusia, yhteiskuntaa radikaalisti muuttavia ratkaisuja voi tarkastella. Tähän kuuluu myös kestävyysmurrosta ja sosiaaliturvaa yhdistävien kehityspolkujen tunnistaminen ja aikajänteiden tarkastelu.

Kestävyysmurroksen tai -murrosten oikeudenmukaiseksi toteuttamiseksi tarvitaan myös kohdennettua tutkimusta sosiaaliturvan roolista. Tässä selvityksessä on tunnistettu merkittäviksi mm. seuraavia aiheita:

- Miten voidaan suunnata sosiaaliturvan tukema uudelleen kouluttautuminen ja täydennyskoulutus siten, että ne madaltavat kynnyksiä siirtyä nykyistä kestävämpiin elinkeinoihin? Minkälainen sosiaaliturva mahdollistaa siirtymiä työn ja koulutuksen välillä? Miten sosiaaliturva voisi tukea nykyistä laajemmin kestävyysmurroksen mukaista osallisuutta? Nykyistä joustavampi ”siirtymäturva” voisi vähentää sosiaaliturvajärjestelmän syrjäyttäviä vaikutuksia ja tukea kestävästä hyvinvointia tukevaa osallisuutta myös palkkatyön ulkopuolella.
- Miten tukea asumisen rakenteiden muutoksia? Miten yhteisöt saadaan mukaan vähähiilisyteen, jotta murrosvaiheen sosiaaliturvasta asuntojen lämmönsäätelyn/energiankäytön turvaamiseksi ei tule pitkäaikaista tukimuotoa? Miten tuetaan joustavaa siirtymää elämäntilanteen mukaan sopivan kokoiseen energiatehokkaaseen asumismuotoon? Ongelmat kodin lämmittämisessä ja viilentämisessä heijastuvat muille elämän aloille. Samalla ilmastotoimien yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden pitää olla korkealla.
- Miten vastata sosiaaliturvan avulla tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti kestävyysmurroksen aikana ilmeneviin äkillisiin muutoksiin, jotka voivat uhata erityisesti heikommassa asemassa olevien hyvinvointia, mutta jotka samalla voivat olla välttämättömiä yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamiseksi (esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden tai elintarvikkeiden nopea hinnannousu)? On huomattava, että nämä tutkimustarpeet korostuvat myös, vaikka muutos johtuisi jostain aivan muusta seikasta kuin kestävyysmurroksen etenemisestä. Tutkimukset auttavat varautumaan myös geopoliittisesti muuttuviin tilanteisiin ja kriiseihin.

- Kestävyysmurroksen myötä on syntynyt uudenlainen politiikka-alue, jossa yhdistyy tähän asti pitkälti erillisinä tarkastellut politiikkasektorit. Miten ottaa huomioon kestävyysmurroksen, kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden, ja sosiaaliturvan väliset kiinteät yhteydet eri politiikka-alueilla, kuten sosiaalipolitiikassa, terveystaloudessa, ympäristöpolitiikassa ja energiapolitiikassa? Yhteys hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ja kestävyysmurroksen välillä edellyttää uudenlaista politiikkakoherenssia, johon tähän asti on kiinnitetty vain vähän huomiota. Miten turvataan politiikkajohdonmukaisuus, miten ratkaistaan paikallisen, kansallisen ja EU-tasojen väliset toimivaltakysymykset?
- Miten kehitetään elonkehää ja ilmastonmuutosta huomioon ottavan “ei merkittävää haittaa” -periaatteen (Do No Significant Harm, DNSH) mukaisia kriteerejä tukemaan sosiaaliturvan rakenteita ja palveluiden suuntaamiseksi?

Ratkaisujatieteesta.fi – väyläsi strategisen tutkimuksen tuloksiin

Miten rakennamme kaikille hyvää tulevaisuutta? Mistä ratkaisuja suuriin yhteiskunnallisiin haasteisiin?

Ratkaisuja tieteestä -verkkopalvelu tarjoaa strategisen tutkimuksen hankkeiden tutkimustuloksia ja tutkimukseen perustuvia ratkaisuja yhteiskuntamme suuriin haasteisiin. Verkkopalvelusta löydät tutkittua tietoa ilmiölähtöisesti ja yleistajuisesti.

Sivusto jakautuu neljään temaattiseen kokonaisuuteen: Teknologian, talouden ja työn murrokset; Osallistuva kansalaisuus ja muuttuva hallinta; Ympäristönmuutos ja luonnonvarat sekä Hyvinvointi ja yhdenvertaisuus. Kokonaisuuksien kautta pääset tutkimukseen perustuvien ratkaisujen äärelle, löydät politiikkasuosituksia ja polun hankkeiden tieteellisiin julkaisuihin sekä asiantuntijoiden yhteystiedot lisätietoja varten.

[Ratkaisujatieteesta.fi](https://ratkaisujatieteesta.fi) on toteutettu erityisesti päättäjiä ja päätöksenteon valmistelijoita ajatellen, mutta se tarjoaa mielenkiintoista sisältöä myös toimittajille, opettajille, opiskelijoille sekä kaikille laajoista yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostuneille.

6. Kirjallisuusviitteet

Akenji, L., Bengtsson, M., Toivio, V., Lettenmeier, M., Fawcett, T., Parag, Y., Saheb Y., Coote, A., Spangenberg, J. H., Capstick, S., Gore, T., Coscieme, L., Wackernagel, M. & Kenner, D. (2021). *1.5-Degree Lifestyles: Towards A Fair Consumption Space for All*. Hot or Cool Institute, Berlin.

Atkinson, A. (1996). The Case for a Participatory Income. *Political Quarterly*, 67, 67–70.

Allison, E.H. & Horemans, B. (2005). Poverty alleviation, sustainable livelihoods and management in small-scale fisheries. Discussion paper 17 teoksessa Swan J & Gréboval, D. (toim) *Overcoming factors of unsustainability and overexploitation in fisheries: selected papers on issues and approaches*. International Workshop on the Implementation of the International Fisheries Instruments and Factors of Unsustainability and Overexploitation in Fisheries. Siem Reap, Cambodia, 13–16 September 2004. FAO Fisheries report No 782, Rome, FAO, <http://www.fao.org/3/a0312e/a0312e19.htm>

Anttila J., Eranti V., Jousilahti J, Koponen J., Koskinen M., Leppänen J., Neuvonen A., Dufva M., Halonen M., Myllyoja J., Pulkka V-V., Annala M., Hiilamo H., Honkatukia J., Järvensivu A., Kari M., Kuosmanen J., Malho M. & Malkamäki M. (2018). Pitkän aikavälin politiikalla läpi murroksen – tahtotiloja työn tulevaisuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 34/2018. <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=25901>

Aro, R., & Wilska, T.-A. (2014). Standard of living, consumption norms, and perceived necessities. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 34 (9/10), 710–728.

Auvinen, A-P., Kemppainen, E., Jäppinen, J-P., Heliölä, J., Holmala, K. Jantunen, J., Koljonen, M-L., Kolström, T., Lumiaro, R., Puntila, P., Venesjärvi, R., Virkkala, R. & Ahlroth, P. (2020). Suomen biodiversiteettistrategian ja toimintaohjelman 2012–2020 toteutuksen ja vaikutusten arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:36. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-915-8>

Biermann, F. & Kim R.E. (2020). The Boundaries of the Planetary Boundary Framework: A Critical Appraisal of Approaches to Define a “Safe Operating Space” for Humanity. *Annual Review of Environment and Resources* 45 (1), 497–521.

Blomberg, H., Kroll, C. & Tarkiainen, L. (2020). Elämää perustulolla - Perustulokokeilun työllisyys-, osallisuus- ja autonomiavaikutukset kokeiluun osallistuneiden haastattelukertomuksissa. Teoksessa: O. Kangas, S. Jauhiainen, M., Simanainen & M. Ylikännö (toim.) Suomen perustulokokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus: Raportteja ja muistioita 2020:15, 107-135, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9890-2>.

- Bocken, N. M., De Pauw, I., Bakker, C. & Van Der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of industrial and production engineering*, 33(5), 308–320.
- Bouzarovski, S. & Tirado Herrero, S. (2017). The energy divide: Integrating energy transitions, regional inequalities and poverty trends in the European Union. *European Urban and Regional Studies*, 24(1), 69–86.
- Bouzarovski, S., Frankowski, J. & Tirado Herrero, S. (2018). Low-carbon gentrification: when climate change encounters residential displacement. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(5), 845–863.
- Bonoli, G. (2007). Time Matters: Postindustrialization, New Social Risks, and Welfare State Adaptation in Advanced Industrial Democracies. *Comparative Political Studies*, 40(5), 495–520.
- Bradshaw, C. J. A., Ehrlich, P. R., Beattie, A., Ceballos, G., Crist, E., Diamond, J., Dirzo, R., Ehrlich, A. H., Harte, J., Harte, M. E., Pyke, G., Raven, P. H., Ripple, W. J., Saltré, F., Turnbull, C., Wackernagel, M. & Blumstein, D. T. (2021). ‘Underestimating the Challenges of Avoiding a Ghastly Future’, *Frontiers in Conservation Science*, 2021(1), <https://doi.org/10.3389/fcosc.2020.615419>
- Büchs, M. (2021). ‘Sustainable Welfare: Growth Independence Has to Go Both Ways’, *Global Social Policy Forum*, 21(2), 323–327.
- Büchs, M., Ivanova, D. & Schnepf, S. V. (2021). Fairness, effectiveness, and needs satisfaction: new options for designing climate policies. *Environmental Research Letters*, 16(12), 124026.
- Carter, T.R., Benzie, M., Campiglio, E., Carlsen, H., Fronzek, S., Hildén, M., Reyer, C.P.O., West, C. (2021). A conceptual framework for cross-border impacts of climate change. *Global Environmental Change* 69, 102307. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102307>
- Churkina, G., Organschi, A., Reyer, C. P., Ruff, A., Vinke, K., Liu, Z., ... & Schellnhuber, H. J. (2020). Buildings as a global carbon sink. *Nature Sustainability*, 3(4), 269–276.
- Circle Economy. (2022). The Circularity Gap Report 2022. Amsterdam: Circle Economy. <https://www.circularity-gap.world/2022>
- Clapp, J., Moseley, W.G., Burlingame, B. & Termine, P. (2021). The case for a six-dimensional food security framework. *Food Policy* 102164. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102164>
- Claudelin, A., Järvelä, S., Uusitalo, V., Leino, M. & Linnanen, L. (2018). The economic potential to support sustainability through household consumption choices. *Sustainability*, 10 (11), 3961.
- Di Giulio, A. & Fuchs, D. (2014). Sustainable consumption corridors: Concept, objections, and responses. *GAIA-Ecological Perspectives for Science and Society*, 23(3), 184-192.

Dryzek, J., Downes, D., Hunold, C., Scholsberg, D. & Hernes, H. K. (2003). *Green States and Social Movements: Environmentalism in the United States, United Kingdom, Germany, and Norway*, Oxford: Oxford University Press.

Elliott, L. & Setyowati, A. B. (2020). Towards a socially just transition to low carbon development: the case of Indonesia. *Asian Affairs* 51 (4), 875–894.

Ericksen, P. J. (2008). Conceptualizing food systems for global environmental change research. *Global Environmental Change* 18(1), 234–245.
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2007.09.002>.

Euroopan komissio, Reilun siirtymän mekanismi (The Just Transition Mechanism: making sure no one is left behind). Saatavissa:
https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en (ladattu 24.2.2022)

Euroopan komissio (2019). Euroopan vihreän kehityksen ohjelma, COM(2019) 640 final, Bryssel 11.12.2019.

Euroopan komissio (2020). Pellolta pöytään -strategia. COM(2020) 381 final, Bryssel 20.5.2020.

Euroopan komissio (2021). Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus sosiaalisen ilmastonrahaston perustamisesta, COM/2021/568 final, Bryssel 14.7.2021.

Fanning, A. L., O'Neill, D. W., Hickel, J., & Roux, N. (2022). The social shortfall and ecological overshoot of nations. *Nature Sustainability*, 5, 26–36.

FAO (Food and Agriculture Organization) (2009). [Declaration of the World Food Summit on Food Security](http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Final_Declaration/WSF_S09_Declaration.pdf), Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Final_Declaration/WSF_S09_Declaration.pdf

Feola, G. 2015 Societal transformation in response to global environmental change: A review of emerging concepts. *Ambio* 44, 376–390 (2015).
<https://doi.org/10.1007/s13280-014-0582-z>

Fogelholm, M., Närvänen, E., Erkkola, M., Lähteenmäki-Uutela, A., Kaivonen, I., Nikkola, A., Sutinen, U.-M. & Uusitalo, L. (2021). Epäterveellisten elintarvikkeiden markkinointi lapsille ja nuorille: Tilanne Suomessa ja pelisääntöjä markkinoinnin säätelyyn. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:57
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163546>

Forsius, K., Silvo, K., Jouttijärvi, T., Marttunen, M., Mustajoki, J., Karppinen, T. K. M., Kostamo, K., Salo, P., Romppanen, S., Kautto, P. & Toivanen, R. (2022). Ei merkittävää haittaa -periaatteen (DNSH) soveltaminen Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelman hankkeissa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 3/2022.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-5458-4>

Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New Left Review*, 3, 107–120.

- Fremstad, A. & Paul, M. (2019). The impact of a carbon tax on inequality. *Ecological Economics*, 163, 88–97.
- Fritz, M. & Koch, M. (2019). Public Support for Sustainable Welfare Compared: Links Between Attitudes Towards Climate and Welfare Policies. *Sustainability*, 11(15), 4146.
- Geels, F. (2002). Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case-study. *Research Policy*, 31, 1257–1274.
- Gibb, R., Redding, D. W., Chin, K. Q., Donnelly, C. A., Blackburn, T. M., Newbold, T., & Jones, K. E. (2020). Zoonotic host diversity increases in human-dominated ecosystems. *Nature*, 584(7821), 398–402. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2562-8>
- Gough, I. (2017). *Heat, Greed and Human Need: Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Gough, I., Meadowcroft, J., Dryzek, J., Gerhards, J., Lengfeld, H., Markandya, A. & Ortiz, R. (2008). JESP Symposium: Climate Change and Social Policy, *Journal of European Social Policy*, 18(4), 325–344.
- Grafakos, S., Viero, G., Reckien, D., Trigg, K., Viguie, V., Sudmant, A., ... & Dawson, R. (2020). Integration of mitigation and adaptation in urban climate change action plans in Europe: A systematic assessment. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 121, 109623.
- Green, F. & Gambhir, A. (2020). Transitional assistance policies for just, equitable and smooth low-carbon transitions: who, what and how? *Climate Policy* 20(8), 902–921.
- Haberl, H., Wiedenhofer, D., Virág, D., Kalt, G., Plank, B., Brockway, P., ... & Creutzig, F. (2020). A systematic review of the evidence on decoupling of GDP, resource use and GHG emissions, part II: synthesizing the insights. *Environmental Research Letters*, 15(6), 065003.
- Hallegatte, S., Fay, M. & Barbier, E. B. (2018). Poverty and climate change: Introduction. *Environment and Development Economics*, 23(3), 217–233.
- Hannikainen, K., Härmä, V., Karvonen, S. & Saikkonen, P. (2021). Helteet aiheuttavat terveyshaittoja myös Suomessa – Mitä tiedämme taustalla olevista tekijöistä? Tutkimuksesta tiiviisti 7/2021. Suomen sosiaalinen tila 3/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Hassink, J., Grin, J. & Hulsink, W. (2018). Enriching the multi-level perspective by better understanding agency and challenges associated with interactions across system boundaries. The case of care farming in the Netherlands: Multifunctional agriculture meets health care. *Journal of Rural Studies*, 57, 186–196. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.018>
- Hazrati, M. & Heffron R. J. (2021). Conceptualising restorative justice in the energy transition: changing the perspectives of fossil fuels. *Energy Research & Social Science* 78, 102115.

- Heiskanen, E., Matschoss, K., Laakso, S., Rinkinen, J. & Apajalahti, E.-L. (2021). Energiaturroksen jännitteet kansalaisten arjessa. *Alue ja Ympäristö* 50, 124–138. <https://doi.org/10.30663/ay.102992>
- Helne, T. & Hirvilammi, T. (2021). Puristuksissa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/331450>
- Helsedirektoratet (2021). *Nordic Nutrition Recommendations 2022*. Saatavissa: <https://www.helsedirektoratet.no/english/nordic-nutrition-recommendations-2022> (Ladattu: 7.1.2022).
- Hickel, J. & Kallis, G. (2020). Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, 25(4), 469–486.
- Hirvilammi T. (2020). The virtuous circle of sustainable welfare as a transformative policy idea. *Sustainability* 12 (1), 391.
- Hirvilammi, T., Matthies, A-L., Närhi, K. & Stamm, I. (2016). Kestävää siirtymää edistäviä työn ja toimeentulon muotoja – Analyysi kirjallisuudesta. *Janus* (4), 301–319.
- Hirvilammi, T. (2015). Kestävä hyvinvoinnin jäljillä: Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136.
- Hirvonen, S. & Puolitaival, S. (2019). Vapaaehtoistoiminnan arvo. Kansalaisareena. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2019/12/Vapaaehtoistoiminnan_arvo_PageView_WEB.pdf
- Huber, R., Rigling, A., Birner, S., Lehmann, B. & Grêt-Regamey, A. (2011). Adapting to climate and socio-economic land-use changes: The inter- and transdisciplinary research project MOUNTLAND 2nd international conference on landscape economics, Padua, Italy Padua: 2nd international conference on landscape economics, July 4-6, 2011.
- Huber, E. & Stephens, J. D. (2007). Combating old and new social risks. Teoksessa Armingeon, K. & Bonoli, G. (toim.) *The politics of post-Industrial welfare states*. New York: Routledge, 161–186.
- Huttunen, S., Salo, M., Aro, R., & Turunen, A. (2020). Environmental citizenship in geography and beyond. *Fennia - International Journal of Geography*, 198(1–2), 196–209. <https://doi.org/10.11143/fennia.90715>
- Hytönen, J., Oksi, J., Sormunen, J. & Vapalahti, O. (2021). Puutiaisen elämä. Kuka pelkää punkkia? Terveyskirjasto, <https://www.terveyskirjasto.fi/kpp00003> (ladattu 22.2.2022).
- Hänninen, H., Valonen, M. & Haltia, E. (2020). Metsänomistajat palveluiden käyttäjinä: Metsänomistaja 2020-tutkimuksen tuloksia. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 63/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-039-7>

- ILO (2015). International Labour Organization, Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all, 2015. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf
- ILO (2021). Statistical Brief. An update on the youth labour market impact of the COVID-19 crisis. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/briefingnote/wcms_795479.pdf
- IPBES (2019). Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, & H. T. Ngo (toim.). IPBES sihteeristö, Bonn, Saksa. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673>
- IPCC (2019). Intergovernmental Panel on Climate Change, 2019. Climate Change and Land. Summary for Policymakers. <https://www.ipcc.ch/report/srccl/> (ladattu 2.7.2020).
- IPCC (2021). Intergovernmental Panel on Climate Change *AR6 Climate Change 2021: The Physical Science Basis*, <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i/>
- IPCC (2022). Working group II Contribution to the IPCC Sixth Assessment Report (AR6), Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> [ladattu 28.2.2022]
- Ivanova, D., Stadler, K., Steen-Olsen, K., Wood, R., Vita, G., Tukker, A. & Hertwich, E. G. (2016). Environmental impact assessment of household consumption. *Journal of Industrial Ecology*, 20(3), 526–536.
- Itkonen, S., Päivärinta, E., Pellinen, T., Viitakangas, H., Risteli, J., Erkkola, M., Lamberg-Allardt, C. & Pajari, A-M. (2021). Partial replacement of animal proteins with plant proteins for 12 weeks accelerates bone turnover among healthy adults – a randomized clinical trial. *Journal of Nutrition* 151, 11–19.
- Jalas, M. & Numminen, S. (2022). Prime-time access for whom? Rhythms fairness and the dynamic pricing of infrastructure services. *Local Environment*, 1–17.
- Johansson, H. & Koch, M. (2020). 'Welfare States, Social Policies and the Environment', teoksessa N. Ellison & T. Haux (toim.), *Handbook on Society and Social Policy*. Cheltenham: Edward Elgar, 486–495.
- Joutsenvirta, M., Hirvilammi, T., Ulvila, M. & Wilén, K. (2016). Talous kasvun jälkeen. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhola, S., Kokko, K., Ollikainen, M., Peltonen-Sainio, P., Haanpää, S., Seppälä, J., Lötjönen, S. & Airaksinen, M. (2016) Ilmastomuutoksen riskit, kustannukset ja vastuut: tapaustarkastelussa sato- ja tulvavahingot. Ilmastopaneelin raportti 2/2016. https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2018/10/ilmastopaneeli_ilmastomuutoksen-riskit-2016.pdf

Julkunen, R. (2013). Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Karjalainen, V. & E. Keskitalo (toim.): *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa*. THL, Helsinki, 21–42.

JYU. Wisdom community (2021). Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communication* 8, 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>

Järvensivu, P & Toivanen, T. (2018). Miten järjestää työ ja työllisyys ekologisen jälleenrakennuksen aikakaudella? Teoksessa Suoranta, A. & Leinikki, S. (toim.) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta - Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?* Tampere: Vastapaino, 44–61.

Järvensivu, P. Toivanen, T., Vadén, T., Lähde, V., Majava, A. & Eronen, J. T. (2018). ‘Governance of Economic Transition’, Invited background document on economic transformation to Global Sustainable Development Report 2019. https://bios.fi/bios-governance_of_economic_transition.pdf

Järvelä, M. & Turunen, A. (2019). Kansalaisten ja yhteisöjen ilmastotoimet. Suomen ilmastopaneeli.

Kaika, M. (2017). Don’t call me resilient again!’: the New Urban Agenda as immunology... or... what happens when communities refuse to be vaccinated with ‘smart cities’ and indicators. *Environment and Urbanization*, 29(1), 89–102.

Kaljonen, M. & Niva, M. (2022). Kestävä syöminen ja arkisten käytäntöjen muutos. Teoksessa Aro, R. & S. Laakso (toim.). *Planeetan kokoinen arki: Ympäristö, hyvinvointi ja politiikka*. Gaudeamus, Helsinki, 136–151.

Kaljonen, M., Kortetmäki, T., Tribaldos, T., Huttunen, S., Karttunen, K., Maluf, R.S., Niemi, J., Saarinen, M., Salminen, J., Vaalavuo, M. & Valsta, L. (2021). Justice in transitions: widening considerations of justice in dietary transition. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 40, 474–485. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2021.10.007>

Kaljonen, M., Huttunen S., Karttunen, K., Kortetmäki, T., Niemi, J., Salminen, J., Saarinen, M. & Valsta L. (2020). Reilu ruokamurros vaatii eri tavoitteita yhteensovittavaa politiikkaa ja laajaa osallistumista. Poliittikasuosituksia reiluun ruokamurrokseen. Just Food Policy brief, lokakuu 2020. https://issuu.com/suomenymparistokeskus/docs/justfood-policybrief_fi_10-2020_screen

Kaljonen, M., Peltola, T., Kettunen, M., Salo, M. & Furman, E. (2018). Kasvisruokaa kouluun -- kokeileva tutkimus ruokavaliomurroksen tukena. *Alue & Ympäristö* 2/2018, 32–47. <https://doi.org/10.30663/ay.75114>

Kananen, J. (2012). Nordic paths from welfare to workfare: Danish, Swedish and Finnish labour market reforms in comparison. *Local Economy*, 27(5–6), 558–576.

Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M., & Ylikännö, M. (toim.) (2020). Suomen perustulokokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö: Raportteja ja muistioita 2020:15, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9890-2>

Kanger, L. (2021). Rethinking the Multi-level Perspective for energy transitions: From regime life-cycle to explanatory typology of transition pathways. *Energy Research and Social Science*, 71(June 2020), 101829.

<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101829>

Kantola, A. & Kananen, J. (2017). Johdanto: Suomen malli. Teoksessa: Kananen, J. (toim.) Kilpailuvaltion kykyssä. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus. Helsinki: Gaudeamus.

Karlsson, N., Dellgran, P., Klingander, B. & Gärling, T. (2004). Household consumption: influences of aspiration level, social comparison, and money management, *Journal of Economic Psychology*, 25 (6), 753–769.

Karttunen, K., Berninger, K., Granholm, K., Huttunen, S., Kekkonen, H., Lehtonen, H., Lähteenmäki-Uutela, A., Lötjönen, T., Mattila, T., Miettinen, A., Niemi, J., Regina, K., Savikurki, A., Sorvali, J., Söderlund, S., Kaljonen, M. & Mäkipää, R. (2021). Maaperä osana ilmastoratkaisua – maatalouspolitiikkauudistus edistämään ilmastoviisasta maataloutta. Luonnonvarakeskus Policy Brief 3/2021.

<https://jukuri.luke.fi/handle/10024/547396>

Kiilakoski, T. (toim.) 2022. Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja Kulttuuriministeriö.

Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähteenmäki-Uutela, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P. & Näkkäläjärvi, K. (2021). Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa? Keskustelunavaus. Suomen ilmastopaneelin julkaisu 2/2021.

<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/06/ilmastopaneelin-julkaisu-2-2021-kuinka-oikeudenmukaisuus-voidaan-huomioida-ilmastopolitiikassa.pdf>

Koljonen, T., Honkatukia, J., Maanavilja, L., Ruuskanen, O.-P., Similä, L. & Soimakallio, S. (2021). Hiilineutraali Suomi 2035 – ilmasto- ja energiapolitiikan toimet ja vaikutukset (HIISI) : Synteesiraportti – Johtopäätökset ja suositukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:62.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-257-2>

Konrad, K., Truffer, B. & Voß, J.-P. (2008). Multi-regime dynamics in the analysis of sectoral transformation potentials: evidence from German utility sectors. *Journal of Cleaner Production*, 16(11), 1190–1202.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2007.08.014>

Kortetmäki, T., Pudas, T. & Saralahti, I. (2021). Kouluruoka 2030: näin ilmastovaikutukset puolitetaan. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202102081468>

Lampert, A. (2019). Over-exploitation of natural resources is followed by inevitable declines in economic growth and discount rate. *Nat Commun* 10, 1419 (2019).

<https://doi.org/10.1038/s41467-019-09246-2>

- Laurent, É. (2021). From Welfare to Farewell: The European Social-Ecological State Beyond Economic Growth. ETUI Research Paper-Working Paper. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3873766
- Lawler, O. K., Allan, H. L., Baxter, P. W. J., Castagnino, R., Tor, M. C., Dann, L. E., Hungerford, J., Karmacharya, D., Lloyd, T. J., López-Jara, M. J., Massie, G. N., Novera, J., Rogers, A. M. & Kark, S. (2021). The COVID-19 pandemic is intricately linked to biodiversity loss and ecosystem health. *The Lancet Planetary Health*, 5(11), e840–e850. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00258-8](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00258-8)
- Lehtinen, A.-R., Varjonen, J., Raijas, A. & Aalto, K. (2011). What is the cost of living? Reference budgets for a decent minimum standard of living in Finland, Working papers 132/2011, National Consumer Research Center, Helsinki. www.referencebudgets.eu/budgets/images/finland_refbud.pdf
- Lehtonen, A., Aro, L., Haakana, M., Haikarainen, S., Heikkinen, J., Huuskonen, S., Härkönen, K., Hökkä, H., Kekkonen, H., Koskela, T., Lehtonen, H., Luoranen, J., Mutanen, A., Nieminen, M., Ollila, P., Palosuo, T., Pohjanmies, T., Repo, A., Rikkonen, P., Rätty, M., Saarnio, S., Smolander, A., Soinne, H., Tolvanen, A., Tuomainen, T., Uotila, K., Viitala, E.-J., Virkajärvi, P., Wall, A. & Mäkipää, R. (2021). Maankäyttösektorin ilmastotoimenpiteet: Arvio päästövähennysmahdollisuuksista. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 65/2021. Luonnonvarakeskus. Helsinki.
- Lipsanen, A., Kivimaa, P. & Leino, M. (2021). Sähköistyvän yhteiskunnan ja energiamurroksen vaikutukset sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Suomen ilmastopaneelin raportti 3/2021. <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/10/ilmastopaneelin-raportti-3-2021-sahkoistyvän-yhteiskunnan-vaikutukset-oikeudenmukaisuuteen.pdf>
- Lähteenmäki-Uutelala, A., Lonkila, A., Huttunen, S. & Grmelová, N. (2021). Legal rights of private property owners vs. sustainability transitions? *Journal of Cleaner Production* 323, 129179.
- Macintyre, H. L., Heaviside, C., Taylor, J., Picetti, R., Symonds, P., Cai, X. M. & Vardoulakis, S. (2018). Assessing urban population vulnerability and environmental risks across an urban area during heatwaves—Implications for health protection. *Science of the Total Environment*, 610, 678–690.
- MacKenzie, M. K. (2021). *Future Publics: Democracy, Deliberation, and Future-regarding Collective Action*. Oxford University Press.
- Markkanen, S. & Anger-Kraavi, A. (2019). Social impacts of climate change mitigation policies and their implications for inequality. *Climate Policy*, 19(7), 827–844.
- McCauley, D. & Heffron, R. (2018). Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice. *Energy Policy*, 119(2018), 1–7.
- McGann, M. & Murphy, M. (2021). Income Support in an Eco-Social State: The Case for Participation Income. *Social Policy and Society*, 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474746421000397>

MMM (2021). Suomen CAP-suunnitelma 2023-2027.

<https://mmm.fi/cap27/cap-suunnitelma>

Montana, F., Kanafani, K., Wittchen, K. B., Birgisdottir, H., Longo, S., Cellura, M. & Riva Sanseverino, E. (2020). Multi-objective optimization of building life cycle performance. A housing renovation case study in Northern Europe. *Sustainability*, 12(18), 7807.

Morena, E. (2018). Securing workers' rights in the transition to a low-carbon world. Teoksessa: Duyck, S., Jodoin, S. & Johl, A. (toim.) *Routledge Handbook of Human Rights and Climate Governance*, New York, Routledge.

Myllyniemi S. & Haikkola L. (2020). Tilasto-osio. Julkaisussa Haikkola L. & Myllyniemi S. (toim) Nuorisobarometri 2019. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö: 9–108.

Nissinen, A., & Savolainen, H. (2019). Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö-ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja 15/2019*

Nyrhinen, J., Skippari, M., & Wilska, T-A. (2021). The role of social capital in digitalised retail servicescape. Teoksessa: Niininen, O. (toim.) *Contemporary Issues in Digital Marketing*. New York: Routledge, 85–94.

O'Brien, K. (2012). Global environmental change II: from adaptation to deliberate transformation. *Progress in Human Geography*, 36(5), 667–676.

O'Brien, K. & Sygna, L. (2013) Responding to Climate Change: The Three Spheres of Transformation. Proceedings of Transformation in Changing Climate International Conference, Oslo, 19-21 June 2013, 16–23.

Otto, I. M., Donges, J. F., Cremades, R., Bhowmik, A., Hewitt, R. J., Lucht, W., ... & Smith, S. R., Christie, I., & Willis, R. (2020). Social tipping intervention strategies for rapid decarbonization need to consider how change happens. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(20), 10629–10630.

Otto, A. & Gugushvili, D. (2020). 'Ecosocial Divides in Europe: Public Attitudes Towards Welfare and Climate Change Policies', *Sustainability*, 12, 404.

Paiho, S., Pulakka, S. & Knuuti, A. (2017). Life-cycle cost analyses of heat pump concepts for Finnish new nearly zero energy residential buildings. *Energy and Buildings*, 150, 396–402.

Pajarinen, M. & Rouvinen, P. (2014). Computerization Threatens One Third of Finnish Employment. ETLA muistio.

<https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Muistio-Brief-22.pdf>

Pellinen T., Päivärinta E., Isotalo J., Lehtovirta M., Itkonen ST., Korkalo L., Erkkola M.L. & Pajari A-M. (2022). Replacing dietary animal-source proteins with plant-source proteins changes dietary intake and status of vitamins and minerals in healthy

adults: a 12-week randomized controlled trial. *European Journal of Nutrition*, 61, 1391–1404.

Peroni, L. & Timmer, A. (2013). Vulnerable groups: The promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law, *International Journal of Constitutional Law*, 11 (4), 1056–1085. <https://doi.org/10.1093/icon/mot042>

Pihlanto, A. (2021). Maltillisella ruokavalion muutoksella jo merkittäviä terveys- ja ympäristöhyötyjä. ScenoProt-hankkeen policy brief, 18.2.2021.

https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/tiedon-kayttajalle/politiikkasuositukset/politiikkasuositukset/21_02_maltillisella-ruokavalion_muutoksella_merkittavia_hyotyja.pdf

Piispa, M., Ojajärvi, A. & Kiilakoski, T. (2020). Tulevaisuususkko hukassa? Nuoret ilmastoaktivistit ja keskustelu tulevaisuudesta. Helsinki: Sitra muistio.

<https://media.sitra.fi/2020/11/09121648/tulevaisuususkko-hukassa.pdf>

Päivärinta, E., Itkonen, S.T., Pellinen, T., Lehtovirta, M., Erkkola, M. & Pajari, A-M. (2020). Replacing Animal-Based Proteins with Plant-Based Proteins Changes the Composition of a Whole Nordic Diet—A Randomized Clinical Trial in Healthy Finnish Adults. *Nutrients* 12, 943.

Perkiö, J. (2020). Perustulo sosiaalisena osinkona. Helsinki: Vasemmistofoorumi.

http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2020/06/osinko_verkko.pdf

Positive Impact (2021). Vahinkovakuuttaminen muuttuvassa ilmastossa. Tilaja

Finanssiala ry. <https://www.finanssiala.fi/wp-content/uploads/2021/05/Vahinkovakuuttaminen-muuttuvassa-ilmastossa-raportti-21042021.pdf>

Puupponen, A., Lonkila, A., Savikurki, A., Karttunen, K., Huttunen, S., Ott, A. 2022. Finnish dairy farmers' perceptions of justice in the transition to carbon-neutral

farming. *Journal of Rural Studies* 90, 104–112.

<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.01.014>

Rikala, S. (2021). The margins of working society in ecological transition. A case of rehabilitative work unit with environmental goals. Esitelmä Sosiaalipolitiikan päivillä 28.10.2021.

Rockström J., Steffen W., Noone K,...& Foley, J. (2009). Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society* 14(2), 32.

Saarinen, M., Kaljonen, M., Niemi, J., Antikainen R., Hakala K., Hartikainen H., Heikkinen J., Joensuu K., Lehtonen H., Mattila T., Nisonen S., Ketoja E., Knuuttila M., Regina K., Rikkinen P., Seppälä J. & Varho V. (2019). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019: 47. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-773-4>

Salmenperä, H., Pitkänen, K., Kautto, P., & Saikku, L. (2021). Critical factors for enhancing the circular economy in waste management. *Journal of Cleaner production*, 280, 124339.

Salminen, J., Lehtonen, P., Rikala, S., Kuusisto, A-K., Luoma-Halkola, H., Puumala, E., Sointu, L., Wallin, A. & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus Localis*, 49(3), 80–98.

<https://journal.fi/focuslocalis/issue/view/7929/1264>

Salo, H. H., Berg, A., Korhonen-Kurki, K., & Lähteenoja, S. (2022). Small wins enhancing sustainability transformations: Sustainable development policy in Finland. *Environmental Science & Policy*, 128, 242–255.

Sares-Jäske, L., Valsta, L., Haario, P. & Martelin T. (2021). Population group differences in subjective importance of meat in diet and red and processed meat consumption. *Appetite* Dec 3:105836. Epub ahead of print. PMID: 34871587.

Schrems, I. & Bär, H. (2021). Introduction to the EU Taxonomy on Biodiversity and Ecosystems. REPORT ON BEHALF OF NATURSCHUTZBUND DEUTSCHLAND e.V. (NABU).

https://www.nabu.de/imperia/md/content/nabude/sustainablefinance/210412_nabu_taxonomy_biodiversity-and-ecosystems.pdf

Silvasti, T. (toim.) (2020). *The Rise of Food Charity in Europe*. Bristol: Policy Press.

Soini, K. Hukkinen, J. Kaljonen, M., Levänen, J. & Munck af Rosenschöld, J. (tulossa 2022). Mitä kestävyystiede on? Teoksessa: *Kestävyiden avaimet - Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiselo*. Helsinki: Gaudeamus.

Soininen, N., Juhola, S., Kahiluoto, H., Korhonen-Kurki, K. & Salomaa, A. (tulossa 2022). Kestävyystieteen muutosteorioiden. Teoksessa: *Kestävyiden avaimet - Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiselo*. Helsinki: Gaudeamus.

Sommer, M., & Kratena, K. (2020). Consumption and production-based CO2 pricing policies: macroeconomic trade-offs and carbon leakage. *Economic Systems Research*, 32(1), 29–57.

Sormunen, J. (2018). Questing ticks, hidden causes: tracking changes in Ixodes ricinus populations and associated pathogens in southwestern Finland. Väitöskirja, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7492-4>

Sovacool, B. K., Martiskainen, M., Hook, A. & Baker, L. (2019). Decarbonization and its discontents: a critical energy justice perspective on four low-carbon transitions. *Climatic Change*, 155(4), 581–619.

Sperling, K. (2017). How does a pioneer community energy project succeed in practice? The case of the Samsø Renewable Energy Island. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 71, 884–897.

Stamm, I., Matthies, A., Hirvilampi, T., & Närhi, K. (2020). Combining labour market and unemployment policies with environmental sustainability? A cross-national study on ecosocial innovations. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 36(1), 42–56. doi:10.1017/ics.2020.4

Steffen W., Rockström J., Richardson K., ym. (2018). Trajectories of the Earth system in the Anthropocene: the Great Acceleration. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(33), 8252–8259.

Stavis, D. & Felli, R. (2020). Planetary just transition? How inclusive and how just? *Earth System Governance*, 6, 1–11.

Sutherland, L.-A., Peter, S., & Zagata, L. (2015). Conceptualising multi-regime interactions: The role of the agriculture sector in renewable energy transitions. *Research Policy*, 44(8), 1543–1554.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.respol.2015.05.013>

Swinburn, B.A., V.I. Kraak, S., ... & Dietz, W. (2019). The global syndemic of obesity, undernutrition, and climate change: The Lancet Commission report. *The Lancet* 393, 791–846. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32822-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32822-8)

Tàbara, J. D. (2021). Enabling positive tipping points towards global sustainability in uncertain times. <https://council.science/current/blog/enabling-positive-tipping-points-towards-global-sustainability-in-uncertain-times> (Ladattu 13.8.2021)

Tilastokeskus (2021). Suomen kasvihuonekaasupäästöt 1990–2020. Helsinki.

Vadén, T., Lähde, V., Majava, A., Järvensivu, P., Toivanen, T. & Eronen, J. T. (2020a). 'Raising the Bar: On the Type, Size and Timeline of a 'Successful' Decoupling', *Environmental Politics*, 30(3), 462–476.

Vadén, T., Lähde, V., Majava, A., Järvensivu, P., Toivanen, T., Hakala, E. & Eronen, J. T. (2020b). 'Decoupling for Ecological Sustainability: A Categorisation and Review of Research Literature', *Environmental Science & Policy*, 112, 236–244.

Valsta, L., Kaartinen, N., Tapanainen, H., Männistö, S. & Sääksjärvi, K. (2018). (toim.) Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017 -tutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Raportti 12/2018.

Valsta, L., Tapanainen, H., Kortetmäki, T., Sares-Jäske, L., Paalanen, L., Kaartinen, N., Haario, P. & Kaljonen, M. (2022, tulossa). Disparities in nutritional adequacy of diets between different socioeconomic groups of Finnish adults. *Nutrients*.

Vihersalo, M. (2017). Climate citizenship in the European union: environmental citizenship as an analytical concept. *Environmental Politics* 26, 343–360.

VRN (Valtion ravitsemusneuvottelukunta) (2014). Terveyttä ruoasta -- Suomalaiset ravitsemussuosituksat 2014.

VRN, Kela (2021). Hyvinvointia ja opiskelukykyä ruokailusta. Korkeakouluopiskelijoiden ruokailusuositus.

<https://www.ruokavirasto.fi/globalassets/teemat/terveytta-edistava-ruokavalio/kuluttaja-ja-ammattilaismateriaali/julkaisut/korkeakouluopiskelijoiden-ruokailusuositus.pdf>

VTV (2020). Selvitys: Ilmastotavoitteet ja valtiontalouden kestävyys. Valtiontalouden tarkastusviraston selvitykset 3/2020. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2020/10/VTV-Selvitys-3-2020-Ilmastotavoitteet-ja-valtiontalouden-kestavyys.pdf>

Wallin, A. (2021). Ekogentrifikaatio: kaupunkien kestävyysmurroksen kiusallinen seuralainen. *Alue ja Ympäristö*, 50(2), 101–116.

Weckroth, M. & Ala-Mantila, S. (2022). Socioeconomic geography of climate change views in Europe. *Global Environmental Change*, 72, 102453.

Weiss, O., Pareschi, G., Georges, G. & Boulouchos, K. (2021). The Swiss energy transition: Policies to address the Energy Trilemma. *Energy Policy*, 148, 111926.

Willett, W., Rockström, J., Loken, B., Springmann, M., Lang, T., Vermeulen, S., Garnett, T., Tilman, D., DeClerck, F., Wood, A., Jonell, M., Clark, M., Gordon, L. J., Fanzo, J., Hawkes, C., Zurayk, R., Rivera, J. A., De Vries, W., Majele Sibanda, L., Murray, C. J. L. (2019). Food in the Anthropocene: The EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *The Lancet*, 393(10170), 447–492. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31788-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31788-4)

Williams, S. & Doyon, A. (2019). Justice in energy transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 31, 144–153.

Wilska, T-A., Nyrhinen, J., Tuominen, J., Šilinskas, G. & Rantala, E. (2020). Kulutus koronan aikaan - ja sen jälkeen Tutkimus COVID-19-epidemian rajoitustoimien vaikutuksesta kuluttajien käyttäytymiseen, taloudelliseen toimintaan ja hyvinvointiin.

Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, Julkaisu n:o 212. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8180-8>

Wilska, T-A., Sirola, A., Nuckols, J. & Nyrhinen, J. (2021). Koronavuosi kolmessa maassa: tutkimus COVID-19 -pandemian vaikutuksista arkeen, kulutukseen ja digikäyttäytymiseen Suomessa, Ruotsissa ja Iso-Britanniassa. *Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu*. Julkaisu n:o 213. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8758-9>